

Repozitorij Filozofskog fakulteta i njegovo korištenje

Klanac, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:490044>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozirotij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
IZVANREDNI STUDIJ BIBLIOTEKARSTVA
Ak. god. 2018. /2019.

Lucija Klanac

Repozitorij Filozofskog fakulteta i njegovo korištenje

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, doc.

Zagreb, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Otvoreno dostupni digitalni repozitoriji	3
2.1 Otvoreni pristup	3
2.2 Razvoj i vrste digitalnih repozitorija	7
2.3 Institucijski repozitoriji	11
2.4 Uspostava institucijskog repozitorija	13
3. Digitalni repozitoriji u Hrvatskoj	15
3.1 Otvoreni pristup u Hrvatskoj	15
3.2 Dabar – Digitalni akademski arhivi i repozitoriji	16
3.3 Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova (ZIR)	20
4. Repozitorij Filozofskog fakulteta – istraživanje korištenja	23
4.1 O repozitoriju	23
4.2 Cilj, metodologija i uzorak istraživanja	27
4.3 Rezultati istraživanja	28
4.4 Usporedba s drugim repozitorijima	36
5. Rasprava	38
6. Zaključak	41
7. Literatura	43
8. Repozitorij Filozofskog fakulteta i njegovo korištenje	48
Sažetak	48
9. Faculty of Humanities and Social Sciences Institutional Repository and its use	49
Abstract	49

1. Uvod

Pokretanjem elektroničkih časopisa i digitalnih repozitorija olakšan je pristup informacijama do kojih je bilo sve teže doći, posebice krajem 1980-ih kada je kriza dostupnosti znanstvenih informacija kulminirala zbog sve većih cijena pretplata na znanstvene časopise.

Rješenje krize dostupnosti informacija omogućio je razvoj otvorenog pristupa u obliku besplatnog i slobodnog mrežnog pristupa digitalnim informacijama.

S. Harnad je 1989. godine pokrenuo elektronički časopis *Psychology* koji je bio prvi besplatno dostupan znanstveni časopis u elektroničkom obliku te su se počeli pokretati i repozitoriji – prvi znanstveni repozitorij obuhvaćao je područje fizike i nazvan je *arXiv*.

Repozitorij omogućuje pohranu digitalnih sadržaja te upravljanje i pristup istima.

Otvoreno dostupni digitalni repozitoriji osiguravaju neograničen i besplatan pristup znanstvenim informacijama. Više je vrsta repozitorija ovisno o tome tko ih pokreće i podržava - institucijski repozitorij, međuinstitucijski, disciplinarni, nacionalni, međunacionalni...¹

Pokretanje i održavanje institucijskog repozitorija najčešće preuzima knjižnica ustanove, uz podršku uprave te time doprinosi ugledu ustanove. Također, institucijski repozitorij je odličan izvor informacija za studente, a znanstvenici i istraživači objavom rada u repozitoriju povećavaju njegovu vidljivost i utjecaj.

Naravno, rad će biti vidljiviji ako je objavljen u otvorenom pristupu, to jest ako nema ograničenja u pristupu. Rad se u repozitoriju pohranjuje samoarhiviranjem koje provodi autor ili knjižničar, a naziva se zeleni put do otvorenog pristupa zbog „zelenog svjetla“ tj. dozvole koju moraju dati izdavači za pohranjivanje radova koji su objavljeni u tradicionalnim časopisima².

Prednosti otvorenog pristupa su brojne: povećanje citiranosti, članci pohranjeni u otvoreno dostupnom repozitoriju kao rukopisi (nerecenzirane verzije) ranije su citirani od onih koji su objavljeni samo u tradicionalnom časopisu, minimalizirana redundantnost, ubrzan napredak znanosti³... a toga su postali svjesni i u hrvatskoj akademskoj zajednici te je osnovan Hrčak –

¹ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016, str.252.

² Ibid, str.248.

³ Hebrang Grgić, Ivana. Citatna prednost znanstvenih radova objavljenih u otvorenom pristupu. // Informacijska tehnologija u obrazovanju : znanstvena monografija / uredila Jadranka Lasić-Lazić. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2014., str. 155-169. Dostupno i na:
URL: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4140/1/citatnaprednost_preprint_IHG.pdf (28.6.2019.)

centralni portal znanstvenih i stručnih časopisa koji nude otvoreni pristup, ali su se počeli pokretati i repozitoriji.

Repozitorij Filozofskog fakulteta osnovan je kao jedan od prvih repozitorija u Republici Hrvatskoj te okuplja radove djelatnika i studenata matičnog fakulteta.

Cilj diplomskog rada je prikazati koliko se on koristi, točnije koliko i kada se radovi preuzimaju.

Stoga je rad podijeljen u četiri cjeline: prva cjelina posvećena je otvoreno dostupnim digitalnim repozitorijima, točnije institucijskim repozitorijima. Također, prva cjelina bavit će se i otvorenim pristupom, to jest objavljivanjem u otvorenom pristupu s posebnim naglaskom na samoarhiviranje.

Druga cjelina posvećena je digitalnim repozitorijima u Hrvatskoj – opisan je razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj te su objašnjeni *Dabar – Digitalni akademski arhivi i repozitoriji* i *Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova (ZIR)*.

Treća cjelina usmjerena je na sam Repozitorij Filozofskog fakulteta – dostupnost dokumenata, vrstu dokumenata, pretraživanje i broj pohranjenih dokumenata.

Četvrta cjelina je istraživanje gdje će se analizirati broj pohranjenih dokumenata po odsjecima, broj preuzimanja radova po odsjecima te broj i vrsta dokumenta po odsjecima, vrijeme preuzimanja po mjesecima te usporedba s još dva visokoškolska repozitorija – Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje i Repozitorij Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici.

2. *Otvoreno dostupni digitalni repozitoriji*

2.1 *Otvoreni pristup*

Informacije koje nastaju u znanstvenim istraživanjima potiču daljnje stvaranje i istraživanje te je bitno da budu javno dostupni kako bi svi imali pristup. Također, znanstvena istraživanja su često financirana javnim sredstvima pa je i logično da rezultati tih istraživanja budu dostupni javnosti.

Otvoreni pristup (*Open Access, OA*) je slobodan, besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim informacijama koji omogućava čitanje, pohranjivanje, distribuciju, pretraživanje, dohvaćanje, indeksiranje i/ili drugo zakonito korištenje⁴.

Krajem 1980-ih kriza dostupnosti znanstvenih informacija dosegla je vrhunac – knjižnice su otkazivale pretplate na časopise, a znanstvenici su sve teže dolazili do informacija⁵. No razvoj informacijske tehnologije je napredovao te je mrežno objavljivanje radova olakšalo pristup, samim time i dostupnost potrebnih informacija.

S. Harnad 1989. godine je pokrenuo elektronički časopis *Psychology* koji je 1990. godine uveo recenziju i postao prvi besplatno dostupan znanstveni časopis u elektroničkom obliku – u to vrijeme još nije bio u uporabi izraz otvoreno dostupan časopis⁶ već su se koristili izrazi poput *elektronički časopis* ili *online časopis*. Počeli su se pokretati i repozitoriji.

Do 2000. godine pokrenut je niz elektroničkih časopisa i arhiva (koji će se kasnije nazvati repozitorijima) koji omogućuju besplatan pristup znanstvenim informacijama.

Za razvoj otvorenog pristupa najbitnije su tri inicijative – BBB inicijative ili 3B inicijative. 2002. godine donesena je *Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup (Budapest Open Access Initiative)*, a 2003. godine *Izjava iz Bethesde o izdavaštvu u otvorenom pristupu i Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju*⁷.

Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup donesena je 14. veljače 2002. godine, a otvoreni pristup definira kao: “besplatna dostupnost na internetu koja će omogućiti bilo kojem korisniku da: čita, učitava, kopira, distribuira, otisne, pretražuje, koristi poveznice na cjelovite tekstove, koristi za indeksiranje, prosljeđuje tekstove ili ih koristi za bilo koju drugu zakonski

⁴ PRAVILNIK sustava Dabar - Digitalni akademski arhivi i repozitoriji sustava. URL: <https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf> (8.5.2019.)

⁵ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016., str. 239.

⁶ Ibid, str. 240.

⁷ Ibid, str. 242.

reguliranu svrhu, bez ikakvih financijskih, pravnih ili tehnoloških ograničenja, osim onih vezanih uz samu mogućnost pristupa internetu⁸.”

Dva su načina ostvarivanja otvorenog pristupa – samoarhiviranje i objavljivanje u otvoreno dostupnim časopisima.

Promatrajući ove definicije ističe se sljedeće:

1. radovi u otvorenom pristupu su besplatni za korisnike;
2. nalaze se na mreži, točnije, to su digitalni dokumenti dostupni na Internetu;
3. to su znanstveni i stručni radovi
4. većina (ali ne svi) autori recenziranih članaka nisu plaćeni i takvi radovi su znanstveni, a takvi članci su definirani kao primarni tipovi građe u otvorenom pristupu;
5. česta upotreba građe u otvorenom pristupu
6. dvije su glavne strategije ostvarivanja otvorenoga pristupa – samoarhiviranje i časopisi otvorenog pristupa⁹

Izjava iz Bethesde o izdavaštvu u otvorenom pristupu objavljena je u lipnju 2003. godine nakon sastanka održanog na institutu *Howard Huges Medical Institute*, a dokument želi uputiti sudionike procesa znanstvene komunikacije kako omogućiti prijelaz iz tradicionalnog oblika izdavaštva u izdavaštvo u otvorenom pristupu¹⁰.

Nositelji autorskih prava moraju jamčiti svim korisnicima slobodno, neopozivo i trajno pravo pristupa; dozvolu za umnožavanje, korištenje, distribuciju i prenošenje rada, pravo na izradu i distribuciju izvedenih djela na bilo kojem digitalnom mediju za bilo koju odgovornu svrhu, uz navođenje podataka o autorstvu te pravo izrade manjeg broja tiskanih primjeraka za osobnu upotrebu¹¹.

Berlinska deklaracija o otvorenome pristupu znanstvenom znanju donesena je 2003. godine, a prvi put spominje kulturnu baštinu i baštinske ustanove¹². Da bi institucija implementirala Berlinsku deklaraciju u svoje poslovanje treba:

1. zahtijevati od svojih istraživača da pohrane kopiju svojih objavljenih radova u repozitorij;

⁸ Budapest Open Access Initiative. URL: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/> (3. 5. 2019.)

⁹ Usp. Bailey, Jr, Charles W. What is open access?. // *Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects* / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006., str. 15.

¹⁰ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016., str. 244.

¹¹ Ibid, str. 244.

¹² Ibid, str. 245.

2. ohrabrivati svoje znanstvenike da objave istraživačke članke u časopisima otvorenog pristupa¹³.

No, što nije otvoreni pristup?

Prema Suberu, neki od primjera su sljedeći: na mreži su besplatno dostupni samo sažeci ili sadržaj, a ne i cjelovit tekst; besplatno je dostupna samo nerecenzirana verzija; moguće je besplatno pretraživanje, ali ne i čitanje; dostupni su svi brojevi časopisa, ali samo na ograničeno vrijeme¹⁴...

Navedena su dva načina ostvarivanja otvorenog pristupa prema *Budimpeštanskoj inicijativi* – samoarhiviranje i otvoreno dostupni časopisi. Samoarhiviranje radova u digitalnim otvoreno dostupnim repozitorijima naziva se još i zelenim putem do otvorenog pristupa zbog dozvole koje moraju dati izdavači za pohranjivanje radova koji su objavljeni u tradicionalnim časopisima¹⁵. Zeleni otvoreni pristup podrazumijeva da znanstvenici objavljuju radove u komercijalnim, zatvorenim znanstvenim časopisima, a nakon toga te iste radove samoarhiviraju u neki od digitalnih repozitorija koji je dostupan u otvorenom pristupu¹⁶. Ako se radi o zelenom putu otvorenog pristupa važno je pitanje autorskih prava. Važno je istaknuti da otvoreni pristup nikada nije u suprotnosti s poštivanjem autorskih prava i da se može provoditi samo ako se sva prava poštuju. U kontekstu repozitorija otvorenog pristupa autori u pojedinim slučajevima nemaju pravo raspolaganja pojedinim verzijama vlastitog rada jer su ta prava prenijeli na izdavača pa prije arhiviranja moraju provjeriti kakav je stav izdavača oko samoarhiviranja pojedinih verzija u repozitorij otvorenog pristupa¹⁷.

Drugi način ostvarivanja otvorenog pristupa, putem otvoreno dostupnih časopisa, često se naziva i zlatnim putem.

2002. godine zlatni put otvorenom pristupu je bilo lakše zamisliti nego zeleni put jer je zeleni put bio zakinut zbog restrikcija što se tiče autorskih prava i disperzije Interneta¹⁸.

Zeleni put je postao pouzdaniji zbog dva bitna događaja – prvi je dizajniranje standarda za razmjenjivanje metapodataka koji je omogućio sistematično pobiranje sadržaja nađenog u repozitorijima (Protokol za pobiranje metapodataka Inicijative za otvorene arhive, Open

¹³ Usp. Bailey, Jr, Charles W. What is open access? // *Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects* / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006., str. 15.

¹⁴ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016., str. 246-247. Citirano prema : Suber, P. Lists related to open access movement _ incomplete realization of open access movement. 2008.

¹⁵ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016., str. 248.

¹⁶ Bojan Macan. Iz naših knjižnica : FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković // *Kemija u industriji*. 63 (7-8), (2014), str. 269–276. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/123796> 6.5.2019.

¹⁷ Ibid

¹⁸ Usp. Guedon, Jean-Claude. Open access: a symptom and a promise. // *Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects* / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006., str. 29.

Access Initiative – Protocol for Metadata Harvesting - *OAI-PMH*), a drugi jest prihvaćanje samoarhiviranja od velikog broja izdavačkih kuća što je posljedica zdrave konkurencije između izdavača¹⁹.

S druge strane, zlatni pristup je također napredovao. U svibnju 2019. godine *Direktoriju časopisa otvorenog pristupa (Directory of Open Access Journals)* ima 13.148 časopisa²⁰.

Samoarhiviranje jest polaganje digitalnog dokumenta u repozitorij, a pohranjuje ga ili autor rada ili osoba koja se brine o održavanju repozitorija – najčešće je to knjižničar.

Analizirajući pravila i obveze samoarhiviranja koji se upotrebljavaju na sveučilištima Peter Suber navodi četiri vrste pravila i obveza:

1. Pravila koja preporučuju ili potiču samoarhiviranje – nije najbolje rješenje jer ne podrazumijeva obvezu.
2. Obveze s „rupama“ (engl. *loophole mandates*) – samoarhiviranje je obavezno osim u slučajevima kada izdavač to ne dopušta.
3. Depozitarne obveze (engl. *deposit mandates*) – obvezno je pohranjivanje radova u trenutku kada su prihvaćeni za objavljivanje, ali ne nužno u otvorenom pristupu, ili ne nužno odmah u otvorenom pristupu.
4. Obveze uz zadržavanja prava (engl. *rights-retention mandates*) – radove je obavezno pohraniti u otvorenom pristupu u trenutku njihova prihvaćanja za objavljivanje – donositelj obveze osigurava autorima da doista smiju svoj rad pohraniti u otvorenom pristupu, ako to nije moguće, primjenjuje se depozitarna obveza²¹.

Strategije za samoarhiviranje su sljedeće: 1. osobna internetska stranica autora, 2. tematski repozitorij, 3. institucijski arhiv, 4. institucijski repozitorij²².

Da se poveća broj radova u repozitoriju predložena su dva glavna i komplementarna pristupa:

1. treba biti obvezno za sve znanstvenike koji primaju neku vrstu naknade – privatnu ili javnu,
2. poticajni pristup – samom objavom autor postiže veću vidljivost i citiranost²³.

Bitna stavka je i da je sustav repozitorija podržava *OAI-PMH protokol*.

¹⁹ Usp. Guedon, Jean-Claude. Open access: a symptom and a promise. // Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006., str. 29.

²⁰ Directory of Open Access Journals. URL: <https://doaj.org/> (7. 5. 2019.)

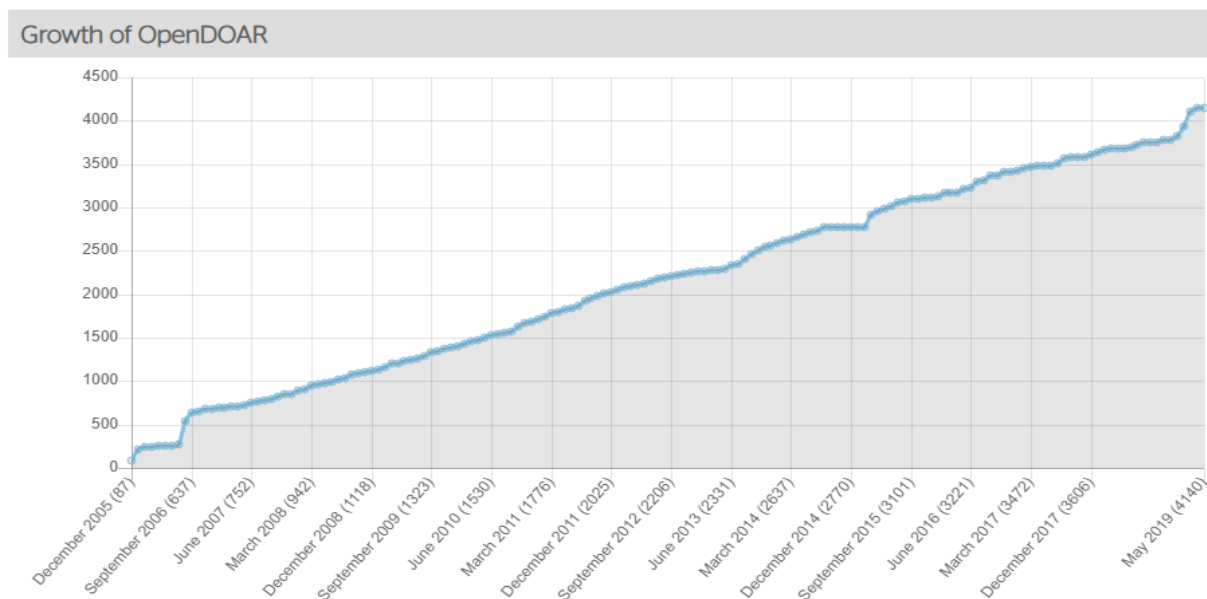
²¹ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016, str. 256. Citirano prema: Suber, P. Open access. Cambridge, MA; London : MIT Press, 2012., str. 78-84.

²² Usp. Bailey, Jr, Charles W. What is open access? // Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006., str. 17-18.

²³ Usp. Guedon, Jean-Claude. Open access: a symptom and a promise. // Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006., str. 32.

Naime, *Incijativa za otvorene arhive (Open Archives Initiative)* je stvorila protokol za pobiranje metapodataka koji su važni za interoperabilnost repozitorija, a na svojim internetskim stranicama navode da razvijaju i promoviraju interoperabilne standarde kojima je cilj olakšati efikasnu diseminaciju sadržaja²⁴.

U *Direktoriju digitalnih repozitorija u otvorenom pristupu (Directory of Open Access Repositories, DOAR)* u svibnju 2019. godine registrirano je 4140 repozitorija što je vidljivo iz Slike 1²⁵.

Slika 1. Rast broja repozitorija
Izvor: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html

Naravno, porast broja repozitorija govori o prepoznatim prednostima otvorenog pristupa: besplatan i brz pristup znanstvenim informacijama, institucija i znanstvenici povećavaju svoj ugled i vidljivost, brži razvoj znanosti, knjižnica proširuje svoju ulogu u društvu...

2.2 Razvoj i vrste digitalnih repozitorija

Razlikujemo otvoreno dostupne repozitorije, djelomično otvorene repozitorije i repozitorije s ograničenim pristupom.

Otvoreno dostupni repozitoriji najčešće se pokreću unutar jedne znanstvene ustanove – sveučilišta ili znanstvenog instituta²⁶. Sveučilišni institucijski repozitorij skup je usluga koje

²⁴ Open Archives Initiative. URL: <https://www.openarchives.org/> (7.5.2019.)

²⁵ Open DOAR. URL: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html (6.5.2019.)

²⁶ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016., str.252.

sveučilište nudi članovima svoje zajednice za upravljanje i diseminaciju digitalne građe koju je stvorila ustanova ili članovi zajednice²⁷.

Definicija digitalnih repozitorija je mnogo, a jedna od najraširenijih jest ona *IMS Global Learning Consortiuma* – (digitalni) repozitorij je bilo koja kolekcija izvora koji su dostupni kroz mrežu bez ikakvog prijašnjeg znanja ili strukture kolekcije, a njegova svrha je da upravlja, pohranjuje i pruža pristup digitalnom sadržaju²⁸.

Postoji više vrsta repozitorija ovisno o tome tko ih pokreće i podržava – institucijski repozitorij, međuinstitucijski, disciplinarni, nacionalni, međunacionalni...²⁹ – o institucijskim repozitorijima će biti posebno poglavlje te stoga ovdje neće biti objašnjeni..

Predmetni repozitorij je digitalna zbirka radova koji pokriva određeno tematsko područje. Prvi znanstveni repozitorij bio je predmetni – nazvan je *arXiv* i obuhvaćao je područje fizike³⁰. Repozitorij je izvorno održavala knjižnica *Cornell University Library* uz podršku *arXiv Scientific Advisory Boarda* i *Member Advisory Boarda*, no zbog efikasnijeg rada i financiranja uspostavljen je 2013. godine novi model upravljanja, pa su upravljanje uključene i druge knjižnice te istraživački laboratoriji³¹.

Četiri od pet svjetski najviše rangiranih predmetnih repozitorija – *PubMed Central*, *RePEc*, *arXiv* i *Social Science Research Network* su pokrenuti u prvom desetljeću razvoja digitalnih knjižnica³².

Oliver i Swain su identificirali dvadeset tri direktorija repozitorija otvorenog pristupa, a dva su najpoznatija su: *ROAR (Registry of Open Access Repositories)* i *OpenDoar (Directory of Open Access Repositories)* koji služe primarno kao fokusna točka za kvantitativnu i statističku analizu i/ili standarde razvoja za repozitorije³³. Trenutno *ROAR* broji 4733³⁴ registrirana repozitorija, a *OpenDoar* 4135³⁵.

Repozitoriji sadrže različite vrste građe. To mogu biti knjige, poglavlja iz knjiga, nastavni materijali, rukopisi, članci u znanstvenim časopisima, doktorske disertacije, diplomski

²⁷ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija.. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016., str.252.

²⁸ Simons, Natasha ; Richardson, Joanna. New content in digital repositories : the changing research landscape Oxford [etc.] : CP [i. e. Chandos Publishing], 2013., str.2.

²⁹ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija.. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016., str.252.

³⁰ Usp. Škorić; Lea; Markulin, Helena. Otvoreni repozitoriji: Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2018., str. 239.

³¹ Ibid, str. 240.

³² Calhoun, Karen. Exploring digital libraries : foundations, practice, prospects. London : Facet, 2014., str. 89

³³ Ibid, str. 91-92.

³⁴ Registry of Open Access Repositories. URL: <http://roar.eprints.org/> (24. 4. 2019.)

³⁵ OpenDOAR. URL: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html (24. 4. 2019.)

radovi... Naravno, u institucijskim repozitorijima pri visokoškolskim ustanovama će glavna vrsta građe biti diplomski, završni radovi i doktorske disertacije.

Što se tiče platformi za softver repozitorija tri su najčešća *EPrints*, *D-Space* i *Fedora*.

EPrints je pokrenut kao *GNUePrints* 2002. godine³⁶, a trenutna verzija koju održava Sveučilište u Southamptonu pokrenuta je 2007. godine³⁷. Kako navode na svojim internetskim stranicama, pružaju stabilnu, inovativnu uslugu održavanja repozitorija preko petnaest godina, a ponose se stabilnošću, fleksibilnošću i pragmatičnošću njihovog softvera³⁸. *Eprints* također pruža uslugu *hosting* i savjetodavne usluge nazvane *EPrints Services* - organizacija komercijalnih usluga koja nije organizirana radi profita (not-for-profit commercial services organization), a uspostavlja repozitorije i pruža usluge za njihovo održavanje³⁹.

DSpace je trenutno najviše korišten softver za repozitorij, razvijen u zajedničkom projektu *Instituta za tehnologiju Massachusetts (Massachusetts Institute of Technology)* i *Hewlett Packarda* (tehnološke kompanije). Godine 2009. godine u suradnji s *Fedorom (Flexible Extensible Digital Object and Repository Architecture)* pokrenuli su neprofitnu organizaciju koja pruža vodstvo i inovaciju za otvorene tehnologije koje promoviraju dugotrajne, izdržljive pristupe digitalnim podacima⁴⁰. U srpnju 2019. godine prema statistikama OpenDOARA *DSpace* koristi 43% repozitorija, dok *EPrints* koristi 13% što je vidljivo iz Slike 2.

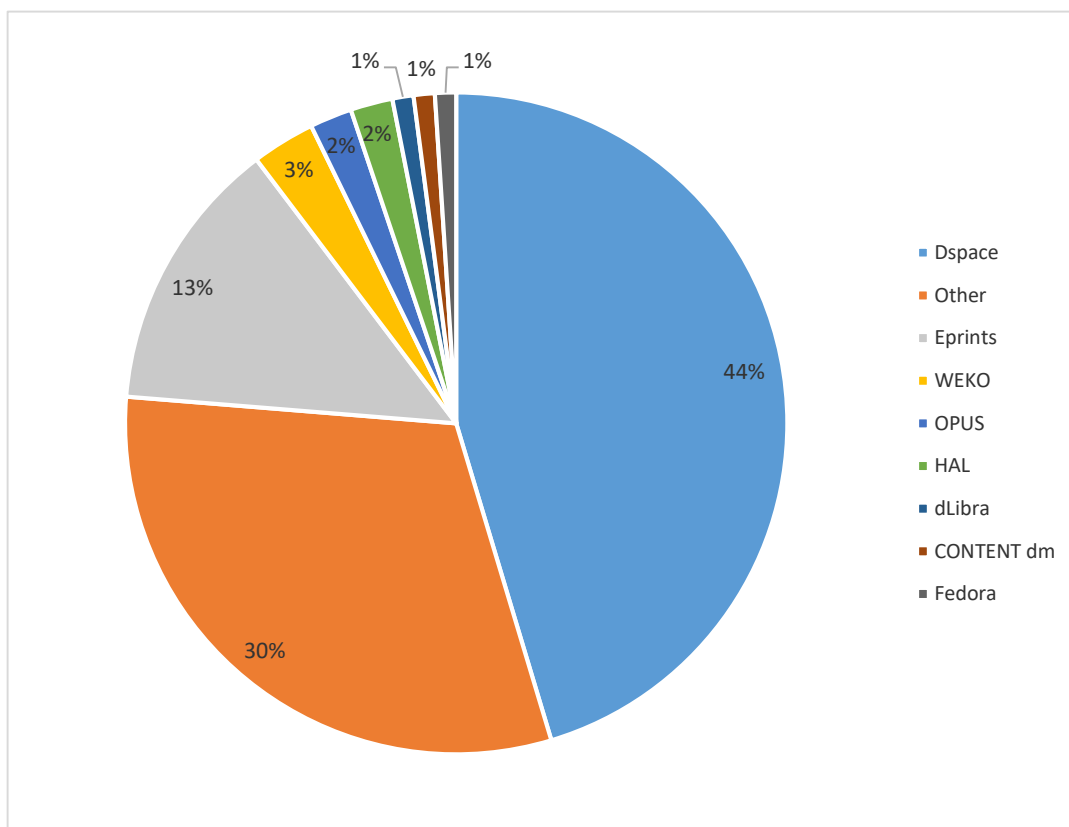
³⁶ Calhoun, Karen. Exploring digital libraries : foundations, practice, prospects. London : Facet, 2014., str. 90.

³⁷ Ibid, str. 98.

³⁸ EPrints. URL: <https://www.eprints.org/uk/index.php/about/> (24.4.2019.)

³⁹ EPrints. URL: <https://www.eprints.org/uk/index.php/about/> (24.4.2019.)

⁴⁰ DuraSpace. URL: <https://duraspace.org/dspace/> (24.4.2019.)

Slika 2. Statistika korištenja platforme za softver u bazi OpenDOAR
 Izvor: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html (1.7. 2019.)

Ako su korisnici repozitorija upoznati s načinom korištenja istog, materijali pohranjeni u repozitoriju mogu poslužiti kao izvrstan izvor informacija, posebice što se tiče radova objavljenih u znanstvenim časopisima ili primjerice, nastavnih materijala.

Broj repozitorija u svijetu je u porastu što ne čudi s obzirom na razvoj tehnologije, ali i lakoću pristupa informacijama.

Knjižnice imaju dugu povijest suradnje sa znanstvenom zajednicom, no unatoč tome, dio znanstvenika ih zaobilazi u korist digitalnih repozitorija ne shvaćajući njihovu vezu s knjižnicama⁴¹.

⁴¹ Usp. Vrana, Radovan. Upravljanje digitalnim repozitorijima. // Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture (16 ; 2012 ; Poreč) / uredile Nives Tomašević i Ivona Despo. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013., str. 123.

2.3 *Institucijski repozitoriji*

Institucijski repozitorij je digitalni repozitorij koji sadrži digitalne objekte koji čine digitalnu imovinu neke institucije, npr. rezultate djelovanja institucije i/ili radove pojedinih zaposlenika, suradnika i studenata institucije, a njegova svrha je povećanje dostupnosti takve građe, povećanje ugleda i vidljivosti institucije i rezultata njezinog djelovanja, te evidentiranje, trajna pohrana i diseminacija rezultata i postignuća institucije⁴².

Glavna uloga sveučilišnog institucijskog repozitorija po Cliffordu A. Lynchu jest set usluga koje sveučilište nudi članovima zajednice za menadžment i diseminaciju digitalnih materijala stvorenih od strane institucije i njihovih članova⁴³.

Radovi pohranjeni u repozitoriju koji su javno dostupni vidljiviji su i puno ih je lakše pronaći, samim time pročitati i citirati.

Knjižnice fakulteta, sveučilišta i istraživačkih instituta trebaju imati internetske stranice gdje će biti vidljiv popis njihovih usluga, primjerice posudba, međuknjižnična posudba, skeniranje na zahtjev..., ali bi trebale i učiniti vidljivim sadržaj baza podataka i repozitorija.

Da bi institucijski bio što uspješniji mora biti uključen u strategiju i politiku institucije.

Podrška uprave fakulteta vrlo je bitna za uspjeh repozitorija. Jedna od mjera koja može pridonijeti razvitku repozitorija pri visokoškolskim ustanovama jest odluka da se diplomski i završni radovi kao i doktorske disertacije pohranjuju u repozitorij matične ustanove.

Odnos uprava fakulteta i sveučilišta prema digitalnim repozitorijima sličan je odnosu koji su imali prema knjižnicama u svom sastavu i pojavljuju se problemi koji su i ranije bili povezivani s pružanjem podrška knjižnicama, a to su nedostatak razumijevanja i vizije za razvoj knjižnica, ali i digitalnih izvora znanstvenih informacija u knjižnicama⁴⁴.

Brigu o digitalnim znanstvenim sadržajima uglavnom su prepuštali knjižnicama koje su dio institucije, ali bez odgovarajuće financijske i tehničke podrške kako bi održavanje repozitorija bilo što uspješnije.

Kako je jedna od uloga knjižničarstva povezivanje korisnika s informacijom, ona postaje vrijednija kada se može locirati. No, za istraživače, to jest autora rada postoje vrijednija kada se može podijeliti i koristiti. Naime, primarni motiv znanstvenika jest da objavi rezultat, učini ga

⁴² PRAVILNIK sustava Dabar - Digitalni akademski arhivi i repozitoriji sustava. URL: <https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf> (25.4.2019.)

⁴³ Buehler, Marianne A. *Demystifying the institutional repository for success*. Oxford ; Cambridge ; New Delhi : Chandos Publishihg, 2013., str. 33.

⁴⁴ Usp. Vrana, Radovan. *Upravljanje digitalnim repozitorijima*. // Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture (16 ; 2012 ; Poreč) / uredile Nives Tomašević i Ivona Despo. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013., str. 124.

vidljivim te da se on dalje koristi. Samim time autoru rada raste ugled, ali i mogućnost za napredak u karijeru.

Postoje mnoge prepreke za uspješan institucijski repozitorij. Neke od njih su nedostatak vizije oko svrhe i fokusa, slabo razumijevanja potreba i stavova zajednice, istraživači nemaju svijest o repozitoriju i njegovim prednostima te pribavljanje sadržaja, a ideje za poboljšanje su nabranjanje i bolja artikulacija vrijednosti repozitorija⁴⁵.

Calhoun spominje anketu koja je provedena na Sveučilištu u Torontu – manje od polovice ispitanika (43%) na fakultetu je bilo svjesno institucijskog repozitorija svog fakulteta koji je tamo postojao sedam godina, samo 15% je pohranilo rad u repozitorij, a preko 3/4 ispitanika nisu bili svjesni usluge izdavanja časopisa i knjiga otvorenog tipa⁴⁶.

Osooblje i istraživači nisu spremni pohraniti svoj rad u institucijski repozitorij, mnogi ne vide dovoljan razlog za to, a prevladavajuće mišljenje jest da radovi koji pišu su već nađeni od strane onih koje to zanima te ne vjeruju da su vidljivost i pristup njihovim radovima problem pa ne vide potrebu da ulažu vrijeme u polaganje radova u repozitorij⁴⁷.

Neka od mogućih rješenja su da knjižnica doprinese unapređenju cilja i misije institucije; da institucija pruža načine za objavu i pristup intelektualnim proizvodima proizvedenim u instituciji – materijali za podučavanje, diplomski radovi, radovi s konferencija ... te da korisnici mogu doći do sadržaja koji nisu dostupni drugdje⁴⁸.

Institucijski repozitoriji, osim što prikupljaju, čuvaju i osiguravaju pristup informacijama matične ustanove isto tako predstavljaju tu instituciju i njezin znanstveni i istraživački rad.

Također, korisnici repozitorija su i studenti kojima se putem repozitorija olakšava pristup informacijama, ali isto tako može im biti koristan pri izradi diplomskog ili završnog rada dajući im uvid u način izrade i organiziranja diplomskog rada.

Logično je da institucija želi okupiti radove svojih djelatnika i studenata pokazujući tako svoju vrijednost i važnost. Naime, zbirka znanstvenog stvaralaštva povećava vidljivost, ali i prepoznatljivost te doprinosi ugledu institucije.

Knjižničari bi trebali isticati vrijednost repozitorija te time poticati osoblje da pohrane svoj rad jer bi i oni od toga imali višestruke koristi.

⁴⁵ Buehler, Marianne A. *Demystifying the institutional repository for success..* Oxford ; Cambridge ; New Delhi : Chandos Publishihg, 2013., str. 63.

⁴⁶ Ibid, str. 181.

⁴⁷ Ibid

⁴⁸ Calhoun, Karen. *Exploring digital libraries : foundations, practice, prospects.* London : Facet, 2014., str. 183.

2.4 Uspostava institucijskog repozitorija

Institucijski repozitorij bi trebao biti institucijski definiran, namijenjen učenju, kumulativan i trajan, otvoren i interoperabilan, trebao bi digitalno pohranjivati i čuvati ono što je bitno za instituciju ili sveučilište⁴⁹. Ključno je da je repozitorij u skladu s institucijom u kojoj se nalazi te da se prilagodi potrebama korisnika. Svakako treba misliti i na strukturu ustanove, primjerice hoće li građa biti pretraživa prema odsjecima, katedrama...

Plan uspostave repozitorija bi trebao uključivati: prihvaćanje politike otvorenog pristupa u ustanovi ako je repozitorij otvoreno dostupan, jasno postavljenu viziju i svrhu uspostave repozitorija, izbor interdisciplinarnog projektnog tima, definiranje politike repozitorija u vezi s vrstom radova koje će pohranjivati, precizno izrađeno tehničko rješenje (serverska podrška, izbor programskog rješenja...), plan održavanja i plan budućeg razvoja repozitorija⁵⁰ pa je posao uspostavljanja repozitorija moguće podijeliti u tri faze – fazu planiranja, provedbe i operativnu fazu⁵¹.

Prijedlog plana razvoja je temeljeni dokument koji bi trebao ukratko opisati faze razvoja, a trebao bi sadržavati uvod, opis cilja i opseg projekta, strategiju razvoja repozitorija, opis usluga koje će repozitorij pružati, podatke u načinu upravljanja te planiranje poučavanja suradnika na projektu i korisnika⁵².

Radna skupina je jedan od ključnih faktora pri izgradnji repozitorija. Naravno, članovi radne skupine bi trebali biti zaposlenici ustanove, ali treba uključiti i predstavnike različitih službi i područja – zaposlenike u upravi, knjižničare, informatičku službu, pravnu službu, predstavnike znanstvenika, a ako je riječ o visokoškolskoj instituciji onda i studente⁵³.

Cilj projekta treba definirati razvoj repozitorija, identifikaciju usluga koje će biti dostupne, osmišljavanje smjernica i pravila za pohranjivanje građe te prilagodba odabranog softvera⁵⁴.

⁴⁹ Buehler, Marianne A.. *Demystifying the institutional repository for success*. Oxford ; Cambridge ; New Delhi : Chandos Publishing, 2013., str. 55

⁵⁰ Usp. Škorić; Lea; Markulin, Helena. *Otvoreni repozitoriji: Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju / uredila Ivana Hebrang Grgić*. Zagreb : Školska knjiga, 2018., str. 244.

⁵¹ Usp. Hebrang Grgić, Ivana. *Planiranje pokretanja repozitorija ustanove. // 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica (11.-14.5.2011. ; Opatija, Hrvatska) 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica : Knjižnice : kamo i kako dalje? / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013., str. 43.

⁵² Ibid

⁵³ Ibid, str. 44.

⁵⁴ Ibid, str. 45.

Također je važno odlučiti i o dostupnosti. Kao što je navedeno, institucijski repozitorij može biti otvoreno dostupan, djelomično dostupan i dostupan pod određenim uvjetima, tj. ograničeno dostupan.

Repozitorij je izvor informacija za korisnike te bi trebao biti prilagođen njima. Stoga je potrebno provesti istraživanje.

Moguće ga je provesti analizom mrežnih stranica zaposlenika, ako one postoje i sadrže dovoljno podataka⁵⁵.

Neki od podataka koje bi trebali prikupiti jesu: trajanje zaposlenosti u ustanovi, broj objavljenih znanstvenih radova godišnje u domaćim i stranim časopisima, broj objavljenih radova u otvoreno dostupnim časopisima, iskustvo s korištenjem repozitorija, iskustvo vezano uz pohranjivanje radova u repozitorij⁵⁶.

Kod odabira softvera treba imati na umu postoji li u instituciji odgovarajuća informatička podrška te koliko će biti potrebno financijski, ali i vremenski uložiti za održavanje softvera.

Ako je odabran otvoreni softver (*open source software*) treba predvidjeti koliko će dugo trajati prilagođavanje i koliki će biti troškovi, hoće li prilagodbu moći napraviti postojeći zaposlenici ili će se zaposliti novo osoblje, a ako se pak odabere komercijalni softver potrebno je napraviti analizu odnosa cijene i kvalitete te istaknuti prednosti takvog softvera ispred otvorenih softvera⁵⁷.

⁵⁵ Usp. Hebrang Grgić, Ivana. Planiranje pokretanja repozitorija ustanove. // 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica (11.-14.5.2011. ; Opatija, Hrvatska) 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica : Knjižnice : kamo i kako dalje? / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013., str. 45.

⁵⁶ Ibid

⁵⁷ Ibid

3. Digitalni repozitoriji u Hrvatskoj

3.1 Otvoreni pristup u Hrvatskoj

U Hrvatskoj se uvidjela prednost otvorenog pristupa te se o njemu sve češće pisalo i govorilo, posebice među knjižničarima i informacijskim stručnjacima koji su svjesni važnosti takvog pristupa.

Početkom 2004. godine u sklopu *Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva* okupila se i radna skupina za otvoreni pristup znanstvenim informacijama s namjerom: širiti ideje o otvorenom pristupu u Hrvatskoj, informirati ciljane skupine o toj ideji i stvoriti društvenu klimu za ostvarivanje postavljenih ciljeva⁵⁸.

Jedan od uspješnih pokušaja bio je *Hrčak* – centralni portal znanstvenih i stručnih časopisa koji nude otvoreni pristup.

Hrčak u svibnju 2019. godine broji 470 časopisa i 201.550 objavljenih radova s cjelovitim tekstom; na svojim stranicama navode da je portal izrađen uz potporu tadašnjeg Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (današnjeg Ministarstva znanosti i obrazovanja), realiziran je u Srcu, a osnovna ideja potekla je iz *Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva*⁵⁹.

Veliki doprinos otvorenom pristupu u Hrvatskoj dala je i *Hrvatska znanstvena bibliografija*, iako je ona prvenstveno bibliografija, a tek onda platforma koja omogućava i pohranjivanje cjelovitih tekstova radova. Sadrži podatke o više od 520.000 radova hrvatskih znanstvenika, a od samih početaka temeljila se na novim i naprednim konceptima, a jedan od njih je i funkcionalnost repozitorija u otvorenom pristupu⁶⁰.

Jedan od ključnih događaja bio je donošenje *Hrvatske deklaracije o otvorenom pristupu* kojom su jasno iskazani cilj i prednosti otvorenog pristupa koji bi koristio ne samo znanstvenicima nego i građanima Republike Hrvatske.

Naime, kao cilj je istaknuto: “...senzibiliziranje svih sudionika u stvaranju, objavljivanju, korištenju i čuvanju znanstvenih informacija u Hrvatskoj⁶¹.”

Najraniji dokument koji ističe važnost otvorenog pristupa jest *Znanstvena i tehnološka politika Republike Hrvatske*⁶².

⁵⁸ Usp. Melinščak Zlodi, Iva. Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj. // *Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju* / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2018., str. 45.

⁵⁹ Hrčak. URL: <https://hrcak.srce.hr/> (7.5.2019.)

⁶⁰ CROSBİ. Hrvatska znanstvena bibliografija. URL: <https://www.bib.irb.hr/> (7.5.2019.)

⁶¹ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. URL: <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (8.5.2019.)

⁶² Usp. Melinščak Zlodi, Iva. Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj. // *Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju* / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2018., str. 53.

U njemu se navodi: „Uloga znanosti u svakodnevnom životu trebala bi se prikazati na način blizak javnosti. Građane bi trebalo informirati o troškovima i ulaganjima novca poreznih obveznika u znanost i tehnologiju te njihove krajnje rezultate. Primjenjivat će se načelo otvorenosti javnosti. Znanstvenotehnološki sustav koji se financira iz javnih sredstava mora biti otvoren za javnost. Trebale bi biti jasne razlike između javnih sredstava i onih pribavljenih na tržištu. Rezultati istraživanja i razvoja financiranog iz javnih sredstava trebali bi biti dostupni javnosti u obliku otvorenih publikacija ili otvorenog pristupa bazama podataka itd.“⁶³

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije pak kao jednu od mjera navodi: „Uspostaviti sustav otvorenog pristupa postojećim i novim javnim istraživačkim infrastrukturama i opremi nabavljenoj sredstvima javnog financiranja. Uspostaviti podatkovne usluge, uključujući digitalne repozitorije za omogućavanje učinkovitog prikupljanja i obrade te osiguranje trajnog i pouzdanog čuvanja i pristupa rezultatima istraživanja, uključujući otvoreni pristup znanstvenim i stručnim informacijama nastalim sredstvima javnog financiranja“⁶⁴.

Oba dokumenta jasno ističu važnost otvorenog pristupa znanstvenim informacijama te detaljan prikaz istraživanja financiranog javnim novcem.

2006. godine uspostavljeni su prvi repozitoriji u Hrvatskoj – na Medicinskom fakultetu, Filozofskom fakultetu, Fakultetu strojarstva i brodogradnje, a nešto kasnije Prirodoslovno-matematičkom fakultetu i Institutu Ruđer Bošković, no nisu se izjednačile politike ili sheme metapodataka koje su koristili⁶⁵. 2015. godine s radom počinje *Dabar (Digitalni akademski arhivi i repozitoriji)*, a iste godine pokrenut je *Nacionalni repozitorij završnih radova (ZIR)* u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

3.2 *Dabar – Digitalni akademski arhivi i repozitoriji*

Dabar je sustav koji svim ustanovama iz sustava znanosti i visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj omogućava uspostavu digitalnog repozitorija pomoću kojeg mogu digitalne sadržaje pohraniti, opisati, čuvati, pretraživati i distribuirati⁶⁶.

⁶³ Znanstvena i tehnološka politika Republike Hrvatske 2006. URL: <https://vlada.gov.hr/UserDocImages//2016/Sjednice/Arhiva//1%20-%20157.pdf> (7.5.2019.)

⁶⁴ *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html (7.5.2019.)

⁶⁵ Usp. Melinščak Zlodi, Iva. *Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj. // Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju / uredila Ivana Hebrang Grgić*. Zagreb : Školska knjiga, 2018., str. 49.

⁶⁶ *Digitalni akademski arhivi i repozitoriji; letak*. URL: <https://dabar.srce.hr/files/2015-letak-Dabar.pdf> (8.5.2019.)

Sveučilišni računski centar (Srce) planira, osigurava i udomljuje računalno-komunikacijsku i programsku infrastrukturu potrebnu za funkcioniranje Dabra te osigurava resurse potrebne za održavanje spomenute infrastrukture Dabra⁶⁷.

14. svibnja 2015. godine započeto je testiranje Dabra (za to vrijeme nije bila dozvoljena prijava repozitorija)⁶⁸, a 17. kolovoza iste godine Dabar je započeo s radom, kada je i donesen *Pravilnik o radu i uporabi sustava Dabar*⁶⁹.

U svibnju 2019. godine u Dabru je registrirano 127 repozitorija, a sadrži 92.983 objekata, od toga je objavljeno 90.214 ukupne veličine 39890.4324 GB⁷⁰.

Kao što je navedeno, sustav mogu koristiti ustanove iz sustava znanosti i visokog obrazovanja, ali da bi to učinile potrebno je poslati zahtjev za pokretanjem repozitorija.

Zahtjev podnosi kontakt osoba ustanove (najčešće knjižničar) koju je odredio čelnik pravne osobe. Naime, vlasnik repozitorija može biti samo pravna osoba. Zahtjev se podnosi putem obrasca, a za popunjavanje obrasca potreban je elektronički identitet u sustavu AAI@Edu.hr⁷¹.

Ustanove koje pokrenu repozitorij mogu sakupiti i pohraniti na jednom mjestu rezultate znanstvenog i istraživačkog rada svojih djelatnika i studenata.

Osim što dobivaju punu kontrolu prava pristupa i korištenja podataka u repozitoriju također mogu dugoročno i pouzdano čuvati podatke te je rješenje za pohranu završnih radova studenata i doktorskih disertacija opisanih metapodatkovnim opisom koje propisuje Nacionalna i sveučilišna knjižnica⁷².

U *Dabru* se pohranjuju digitalni objekti čiji su autori zaposlenici i/ili studenti određene ustanove.

Digitalni objekti mogu biti rad u časopisu, rad u zborniku, poglavlja knjiga, izlaganja na skupovima, skupovi podataka, završni i diplomski radovi, disertacije i znanstveni radovi,

⁶⁷ PRAVILNIK sustava Dabar - Digitalni akademski arhivi i repozitoriji sustava. URL:

<https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf> (8.5.2019.)

⁶⁸ Testiranje Dabra u tijeku. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/2015-05-14/testiranje-dabra-u-tijeku> (8.5.2019.)

⁶⁹ Dabar u produkcijskom radu. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/2015-08-24/dabar-u-produkcijskom-radu> (8.5.2019.)

⁷⁰ Udio objekata prema vrstama pristupa. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/stats/objects> (8.5.2019.)

⁷¹ PRAVILNIK sustava Dabar - Digitalni akademski arhivi i repozitoriji sustava. URL: <https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf> (8.5.2019)

⁷² Što je Dabar? Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/dabar> URL: <https://dabar.srce.hr/dabar> (8.5.2019.)

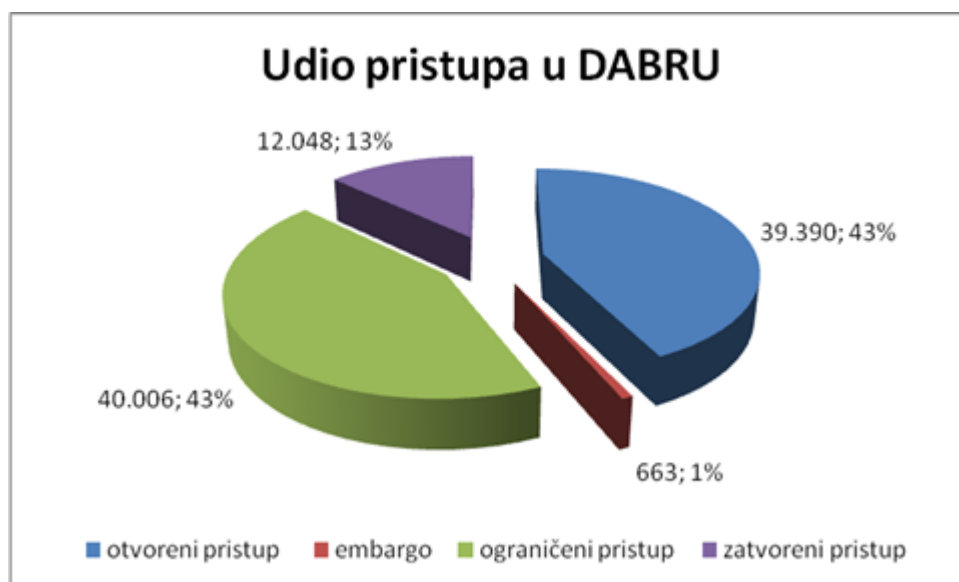
umjetnički završni i diplomski radovi, fotografije, audiovizualni objekti i audiobjekti, a od 4. veljače 2019. godine moguće je pohraniti i knjigu⁷³.

U svibnju 2019. godine najviše je završnih i diplomskih radova – objavljeno je 81.965 radova, a najmanje je audiovizualnih objekata – 9, audioobjekata -15 i fotografija 36, dok je knjiga 72 primjerka⁷⁴.

Naravno, treba uzeti u obzir i samu organizaciju pojedinih ustanova.

Primjerice, Fakultet elektrotehnike i računarstva kao tehnički fakultet ima pohranjene završne radove, diplomske radove, magistarske radove i disertacije⁷⁵, dok Akademija dramske umjetnosti u Zagrebu ima pohranjene diplomske radove, priloge, radio drame, fotografije i igrani film⁷⁶.

Jedna od bitnih stavki jest da se sadržaji mogu objaviti u otvorenom pristupu te samim time povećati vidljivost, kako autora, tako i same ustanove što je vidljivo iz Slike 3.

Slika 3. Statistika vrste pristupa u Dabru

Izvor: Sveučilište u Zagrebu, Sveučilišni računski centar (Srce). (2019). DABAR: statistika repozitorija [skup podataka]. <https://dabar.srce.hr/stats/objects> ; (28.6. 2019.)

Dabar na svojim internetskim stranicama navodi da osigurava, mrežno povezuje i održava potrebne računalne resurse, brine o sigurnosti, stabilnosti i visokoj dostupnosti sustava digitalnih repozitorija, izradu sigurnosnih kopija, redovito provodi nadogradnju programske

⁷³ Što je Dabar? Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/dabar> (8.5.2019.)

⁷⁴ Statističko izvješće za vrstu građe. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/stats/objects> (8.5.2019.)

⁷⁵ Repozitorij Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://repozitorij.fer.unizg.hr/> (8.5.2019.)

⁷⁶ Repozitorij.adu.unizg.hr; završni i diplomski radovi ADU. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://repozitorij.adu.unizg.hr/> (8.5.2019.)

podrške, održava i proširuje funkcionalnosti aplikativnog rješenja, osigurava podršku i obrazovanje korisnika te radi na promociji dijeljenja informacija⁷⁷ kako je vidljivo na Slici 4.

Slika 4. Elementi Dabra

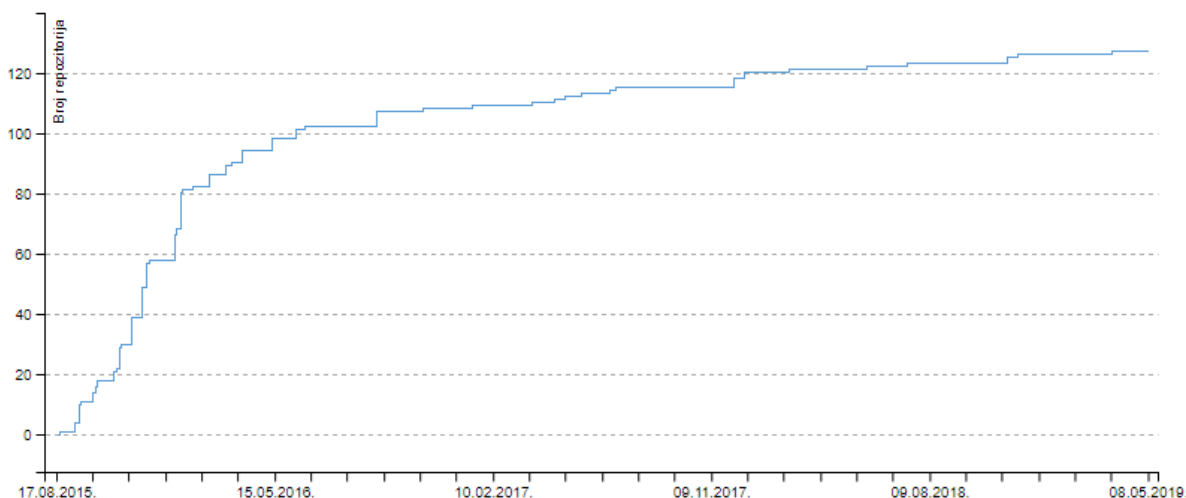
Izvor: Sveučilište u Zagrebu, Sveučilišni računski centar (Srce). (2019). DABAR: statistika repozitorija [skup podataka]. <https://dabar.srce.hr/stats/objects>

Ono što je uočljivo jest da *Dabar* konstantno nadograđuje i poboljšava sustav, bilo to time što omogućuje pohranu nove vrste digitalnih objekata poput prezentacija i video materijala, bilo osnivanjem radnih skupina (trenutno ih u Dabru djeluje 10) ili objavljivanjem uputa kako pohraniti rad u repozitoriju. Ne čudi stoga sve veći broj repozitorija u *Dabru* što prikazuje Slika 5.

⁷⁷ Digitalni akademski arhivi i repozitoriji; letak. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/files/2015-letak-Dabar.pdf> (8.5.2019.)

Statistika repozitorija

Prikazuje ukupan broj otvorenih repozitorija prema datumu.

Slika 5. Statistika rasta broja repozitorija

Izvor: Sveučilište u Zagrebu, Sveučilišni računski centar (Srce). (2019). DABAR: statistika repozitorija [skup podataka].

<https://dabar.srce.hr/stats/objects>

3.3 Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova (ZIR)

Pohrana i javna objava rada u repozitoriju visokog učilišta u repozitoriju NSK propisani su *Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*: „Završne radove studija sveučilišta i fakulteti dužni su trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Veleučilišta i visoke škole dužne su završene radove studija kopirati u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice⁷⁸.“

Obveza je fakulteta i sveučilišta da javno objave i učine dostupnima završne i znanstvene radove koji su nastali unutar institucija.

Dopune uređenja repozitorija u ustanovama su postavljanje minimalnog zakonskog okvira za ujednačeniju organizacijsku i tehničku strukturu projekta, a autorskoppravna pitanja služe kao potpora projektu i u principu bi trebali ukazati na potrebu da visokoškolske ustanove navedeno riješe unutar sebe⁷⁹.

Ipak, ustanove za prethodno navedeno trebaju pisani pristanak autora (u ovom slučaju studenta) na takvo korištenje rada.

⁷⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_07_94_2132.html (7.5.2019.)

⁷⁹ Nemec, Boris. Institucijski repozitoriji: čije obveze i čija prava? // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 59, 3-4, (2016.), str. 301-324.

Nacionalni repozitorij završnih radova (ZIR) uspostavljen je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu radi trajne pohrane i javnog pristupa svim završnim radovima obranjenim u Republici Hrvatskoj i objedinjuje sadržaj svih repozitorija završnih radova visokih učilišta - sveučilišta, fakulteta, veleučilišta i visokih škola⁸⁰.

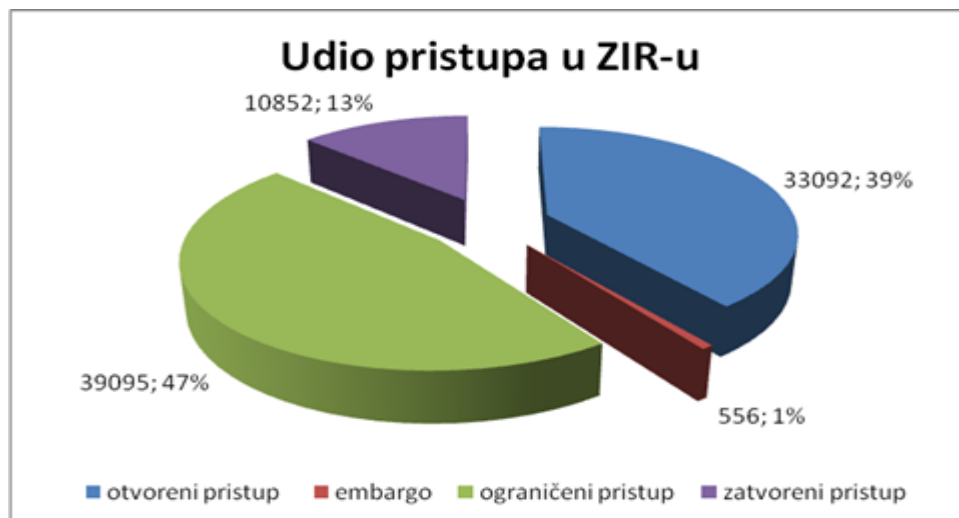
Nakon obrane ocjenskog rada (tu spadaju završni radovi, diplomski radovi i završni specijalistički radovi) student dostavlja rad u institucijski repozitorij visokog učilišta. Nakon toga rad postaje dijelom *ZIR-a*.

Studenti koji počinju pisati ocjenske radove *ZIR* mogu koristiti tako da pronađu informacije o radovima iz istog područja, istraživanja i mogućim načinima obrade teme.

Također, *ZIR* na svojim stranicama navodi da postoji pretpostavka da će u budućnosti *ZIR* konzultirati i budući poslodavci i pozivaju studente da podijele link svog rada pohranjenog u *ZIR-u* na društvenim mrežama⁸¹ te time dodatno promiču otvoreni pristup.

U trenutku pohrane student daje dopuštenje za javnu objavu rada. Jednom pohranjen rad ne može se povući, a sadržaj pohranjenog rada ne može se mijenjati⁸².

Ipak, pojedina visoka učilišta omogućuju privremenu odgodu objave rada (*embargo*), a mogućnost odgode vezano je za zastupljenost povjerljivih ili ekonomski iskoristivih podataka⁸³.

Slika 6. Statistika vrsta pristupa u ZIR-u
Izvor: <https://zir.nsk.hr/stats/objects> (28.6.2019.)

⁸⁰ O ZIR-u. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR. URL: <https://zir.nsk.hr/o-repozitoriju> (9.5.2019.)

⁸¹ Za studente. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR. URL: <https://zir.nsk.hr/za-studente> (9.5.2019.)

⁸² Za studente. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR. URL: <https://zir.nsk.hr/za-studente> (9.5.2019.)

⁸³ Za studente. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR. URL: <https://zir.nsk.hr/za-studente> (9.5.2019.)

U svibnju 2019. godine u *ZIR-u* nalazi 82.016 objekta, a 32.315 su objekti otvorenog pristupa⁸⁴.

Iako nije doveo do potpune otvorene dostupnosti svih recentnih ocjenskih radova, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju* imao je pozitivan učinak – potaknuo je izgradnju infrastrukture koja će imati u konačnici daleko široku upotrebu⁸⁵.

⁸⁴ O ZIR-u. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR. URL: <https://zir.nsk.hr/o-repozitoriju> (9.5.2019.)

⁸⁵ Usp. Melinščak Zlodi, Iva. Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj. // *Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju* / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2018. Str. 53.

4. Repozitorij Filozofskog fakulteta – istraživanje korištenja

4.1 O repozitoriju

Repozitorij Filozofskog fakulteta okuplja sve radove kojima su autori djelatnici ili studenti Filozofskog fakulteta.

Vrste radova mogu biti: članci u časopisima ili zbornicima radova, knjige ili poglavlja u knjigama, ocjenski radovi, prezentacije, poster, rukopisi, izvještaji, nastavni materijali, istraživački podaci, multimedijaska i audio-vizualna građa i ostale vrste sadržaja⁸⁶.

Pokrenula ga je i održava Knjižnica Filozofskog fakulteta koja pruža podršku pri unosu, savjetuje u pitanjima autorskih prava, kontrolira kvalitetu bibliografskih podataka, ali ne odgovara za sadržaj pohranjenih dokumenata⁸⁷.

Radove u pravilu pohranjuju knjižničari, iako ih u Repozitorij mogu pohraniti sami nastavnici, znanstvenici ili studenti. Radovi koje pohrane sami autori prolaze provjeru nakon koje su vidljivi u repozitoriju.

Autor može odlučiti o dostupnosti rada – hoće li rad biti otvoreno dostupan (besplatno javno dostupan) ili dostupan samo korisnicima Knjižnice. Ako autor odluči da rad bude dostupan samo korisnicima Knjižnice, korisnik se mora prijaviti uz autorizaciju AAI@EduHR identitetom.

Repozitorij koristi *Eprints3* softver i u skladu je s *OAI-PMH protokolom*.

Repozitorij nudi jednostavno i složeno pretraživanje. Dokumenti se mogu pregledavati prema godini, području, odsjeku, autoru, mentoru i vrsti dokumenta.

Složeno pretraživanje nudi pretraživanje prema dokumentu, naslovu, imenu autora, mentoru, sažetku, datumu, ključnim riječima, odsjecima, područjima, vrsti građe, vrsti rada, urednicima, statusu, recenziji, naslovu časopisa i formatu.

Repozitorij u svibnju 2019.godine ima 7706 dokumenata, 100% ima cjeloviti tekst, a 66% otvoreni pristup⁸⁸. Godine 2010. Repozitorij je imao 81 dokument, 100% je imalo puni tekst i nije bilo radova u otvorenom pristupu⁸⁹ kako prikazuje Slika 7.

⁸⁶ O Repozitoriju. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/information.html> (9.5.2019.)

⁸⁷ O Repozitoriju. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/information.html> (9.5.2019.)

⁸⁸ Statistika Repozitorija. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/> (9.5.2019.)

⁸⁹ Statistika Repozitorija 2010. godine. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2010&view_range=View (9.5.2019.)

Statistics

All items

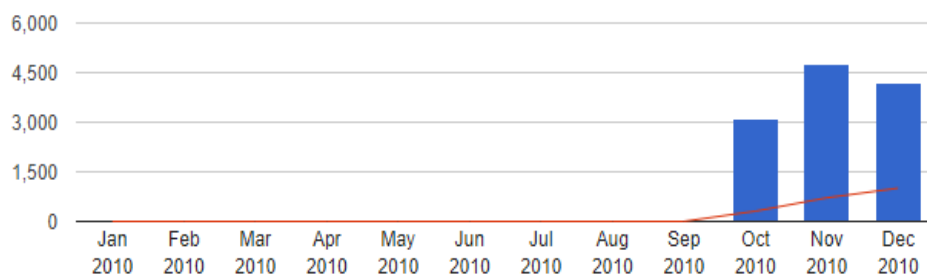
Jan 1, 2010 - Dec 31, 2010

Filter Items

Dates

Available Reports

Downloads

Activity Overview

81 Items

12,128 Downloads

100% Full text

0% Open access

Slika 7.

Statistika Repozitorija Filozofskog fakulteta u 2010. godini

Izvor: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2010&view_range=View

Vidljivo je povećanje svijesti o prednostima otvorenog pristupa jer 2012. godine je 24% radova u otvorenom pristupu⁹⁰ što prikazuje Slika 8., a 2013. godine broj dokumenata u otvorenom pristupu porastao više nego dvostruko – 51% dokumenata je bilo u otvorenom pristupu⁹¹ kako prikazuje Slika 9.

⁹⁰ Statistika Repozitorija 2012. godine. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2012&view_range=View (9.5.2019.)

⁹¹ Statistika Repozitorija 2013. godine. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2013&view_range=View (9.5.2019.)

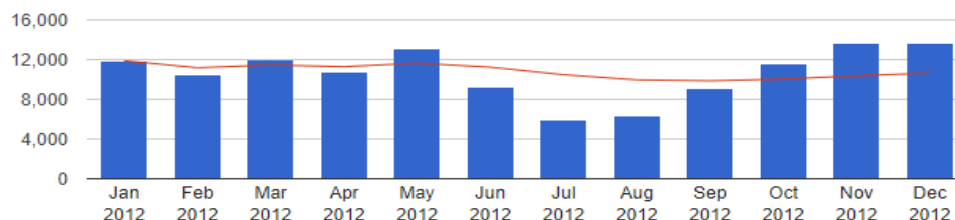
Statistics

All items

Jan 1, 2012 - Dec 31, 2012

Filter Items Dates Available Reports

Downloads

Activity Overview

319 Items

127,664 Downloads

100% Full text

24% Open access

Slika 8.

Statistika Repozitorija Filozofskog fakulteta u 2012. godini

Izvor: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2012&view_range=View

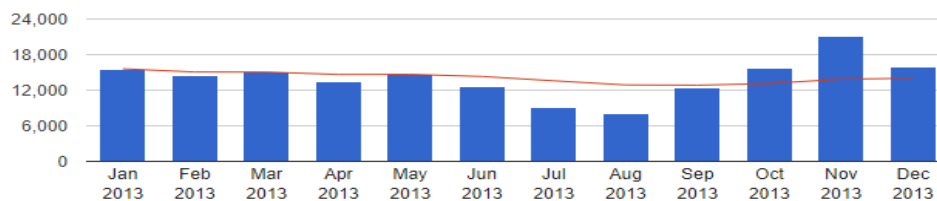
Statistics

All items

Jan 1, 2013 - Dec 31, 2013

Filter Items Dates Available Reports

Downloads

Activity Overview

366 Items

168,228 Downloads

100% Full text

51% Open access

Slika 9.

Statistika Repozitorija Filozofskog fakulteta u 2013. godini

Izvor: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2013&view_range=View

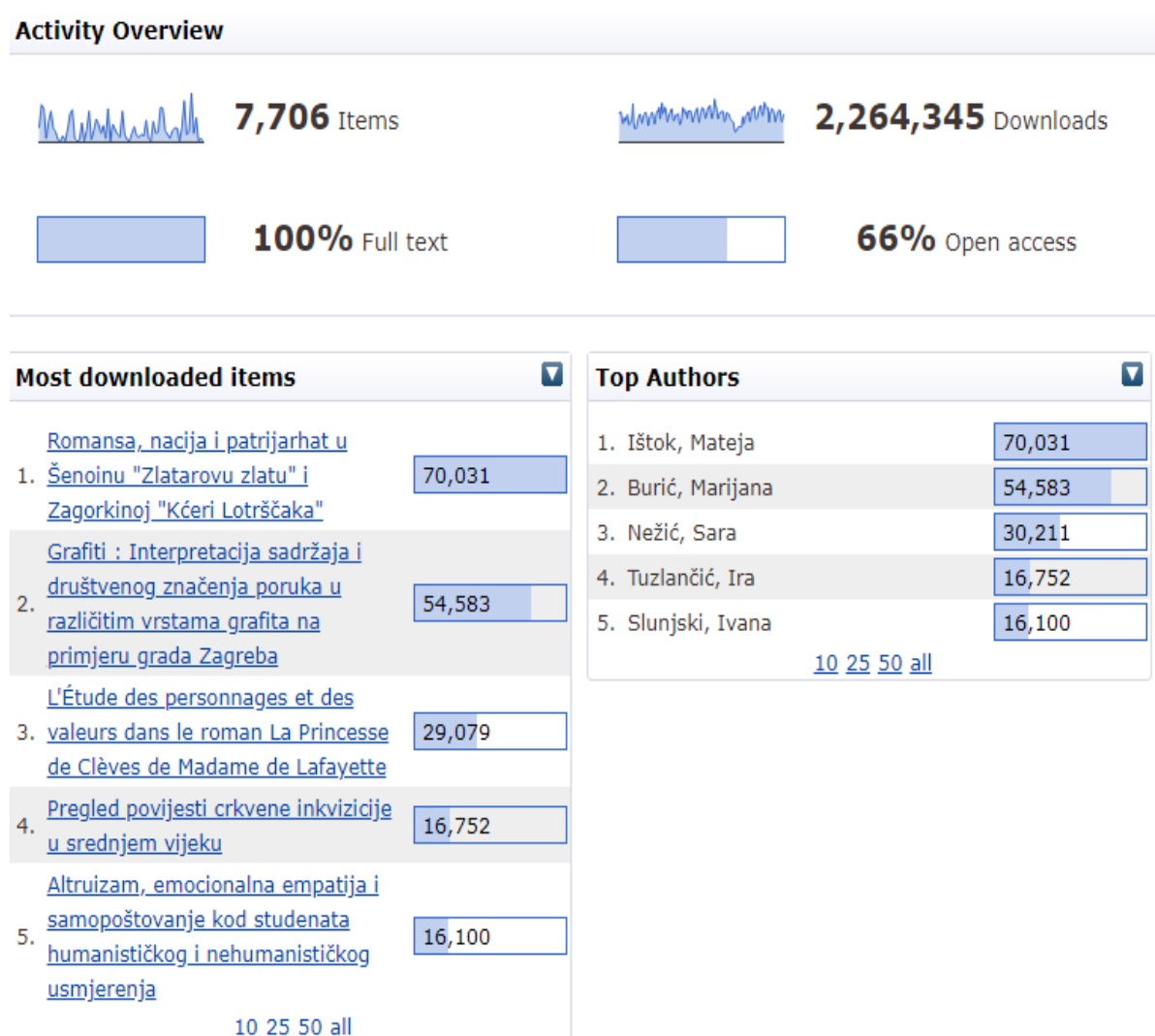
Za svaki dokument je vidljivo koje je vrste građe, ključne riječi, koje je područje i odsjek, a ako je ocjenski rad, naveden je mentor i datum pohrane i zadnje izmjene.

Repozitorij nudi statistički izvještaj gdje prikazuje koliko je radova, koliko je puta dokument preuzet, koliko posto radova ima puni tekst, a koliko otvoreni pristup. Također nudi naslove dokumenata koji su najpreuzimaniji i imena autora koji su najpopularniji, točnije čiji su radovi najpreuzimaniji kako je vidljivo na Slici 10.

Statistički izvještaj se nudi za autora, odsjek, katedru i vrstu dokumenta.

Moguće je dobiti izvještaj prema datumu ili godini preuzimanja jer su ponuđene opcije odabira datuma i godine za koje je potreban statistički izvještaj.

Repozitorij Filozofskog fakulteta registriran je u sustavu *Dabar*, Filozofski fakultet je partnerska ustanova i potpisnik *Sporazuma o suradnji na razvoju i održavanju*, a knjižničarke Knjižnice Filozofskog fakulteta članice su Radnih skupina koje djeluju pri *Dabru*.

Slika 10. Prikaz statističkih izvještaja Repozirotija Filozofskog fakulteta
 Izvor: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/>

4.2 Cilj, metodologija i uzorak istraživanja

Mnogi studenti i djelatnici nisu upoznati s repozitorijem matične ustanove i sadržajem koji mogu u njemu preuzeti.

Cilj istraživanja je prikazati prikazati Repozitorij Filozofskog fakulteta i koliko se on koristi – koliko se određeni sadržaji preuzimaju i u kojem periodu. Istraživanje će se temeljiti na pretraživanju mrežnih stranica Repozitorija Filozofskog fakulteta te će se koristiti statistički podaci, točnije dostupna izvješća koji će prikazati odgovore na postavljena pitanja. Analiza je napravljena u razdoblju od svibnja do srpnja 2019. godine.

Također, napraviti će se usporedba s još dva visokoškolska institucijska repozitorija koji su osnovani isto vrijeme kad i Repozitorij Filozofskog fakulteta (repozitoriji Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici i Fakulteta strojarstva i brodogradnje).

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu je također potpisnik Sporazuma o suradnji na razvoju i održavanju sustava *Dabar* te knjižničari Središnje medicinske knjižnice aktivno sudjeluju u Radnim skupinama koje djeluju pri *Dabru*.

U repozitoriju su zastupljeni članci objavljeni u znanstvenim časopisima i cjeloviti tekstovi doktorskih radova obranjenih na Medicinskom fakultetu, a mogu se pohranjivati i cjeloviti tekstovi recenziranih priopćenja objavljenih u kongresnim zbornicima te knjige i poglavlja u knjigama⁹². Diplomski radovi pohranjuju se u sustavu *Dabar*.

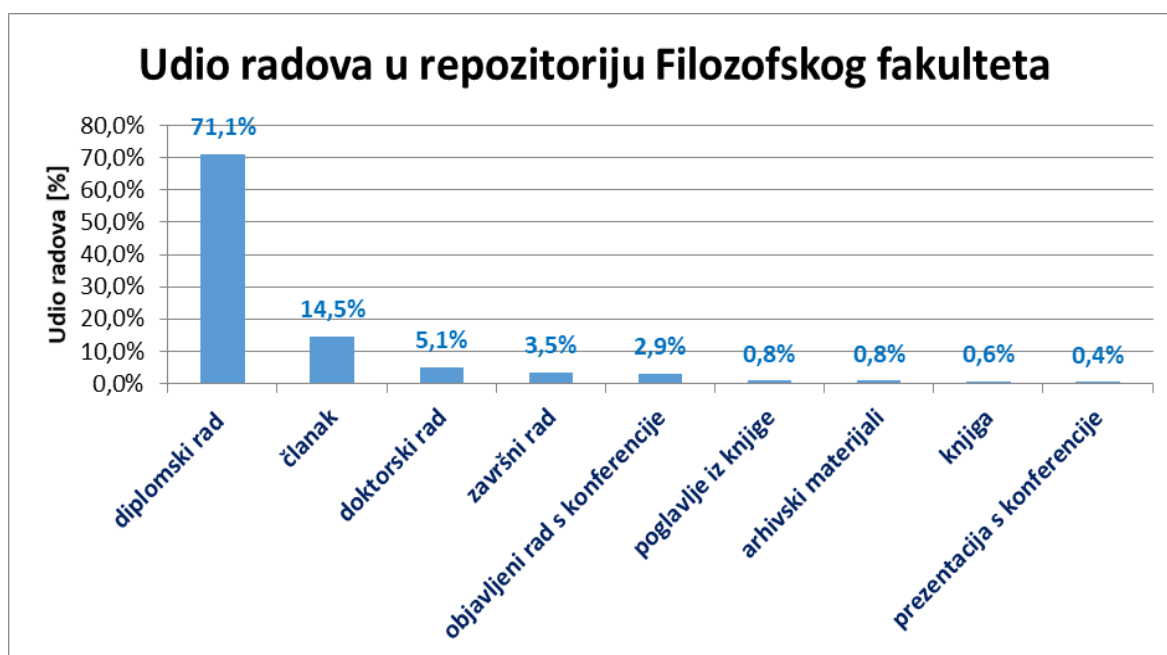
Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje aktivni je sudionik i partnerska ustanova *Dabra*. U repozitorij se pohranjuju cjeloviti tekstovi recenziranih članaka, radovi objavljeni u kongresnim zbornicima, knjige i poglavlja u knjigama, skripte, ocjenski radovi nastavni materijali te svi radovi čiji su autori djelatnici i studenti Fakulteta.

⁹² Repozitorij Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici. URL: <https://medlib.mef.hr/> (10.5.2019.)

4.3 Rezultati istraživanja

Repozitorij Filozofskog fakulteta u svibnju 2019. godine ima 7706 dokumenata, 100% ima puni tekst, a 66% otvoreni pristup. Sadržaj je preuziman 2.266.130 puta⁹³.

Najviše je diplomskih radova, zatim članaka, doktorskih disertacija, zatim završnih radova preddiplomskog studija, objavljenih radova s konferencije, poglavlja iz knjige, arhivskih materijala, knjiga, prezentacija s konferencije te zbornika radova s konferencije kako prikazuje Slika 11.

Slika 11. Vrsta dokumenata u Repoziitoriju Filozofskog fakulteta
Izvor: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/deposits?range= ALL &from=&to=> (28.6.2019.)

Treba uzeti u obzir da se završni rad preddiplomskog studija ne piše na svim odsjecima Filozofskog fakulteta, pa se u Repoziitoriju Filozofskog fakulteta nalaze završni radovi preddiplomskog studija sa sljedećih odsjeka: Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Odsjek za indologiju i dalekoistočne studije, Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku, Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti, Odsjek za anglistiku, Odsjek za romanistiku i Odsjek za talijanistiku⁹⁴.

⁹³ Statistika Repoziitorija. Repoziitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/> (9.5.2019.)

⁹⁴ Završni radovi preddiplomskog studija. Repoziitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/view/type/thesis=5Fbsc.divisions.html> (18.7.2019.)

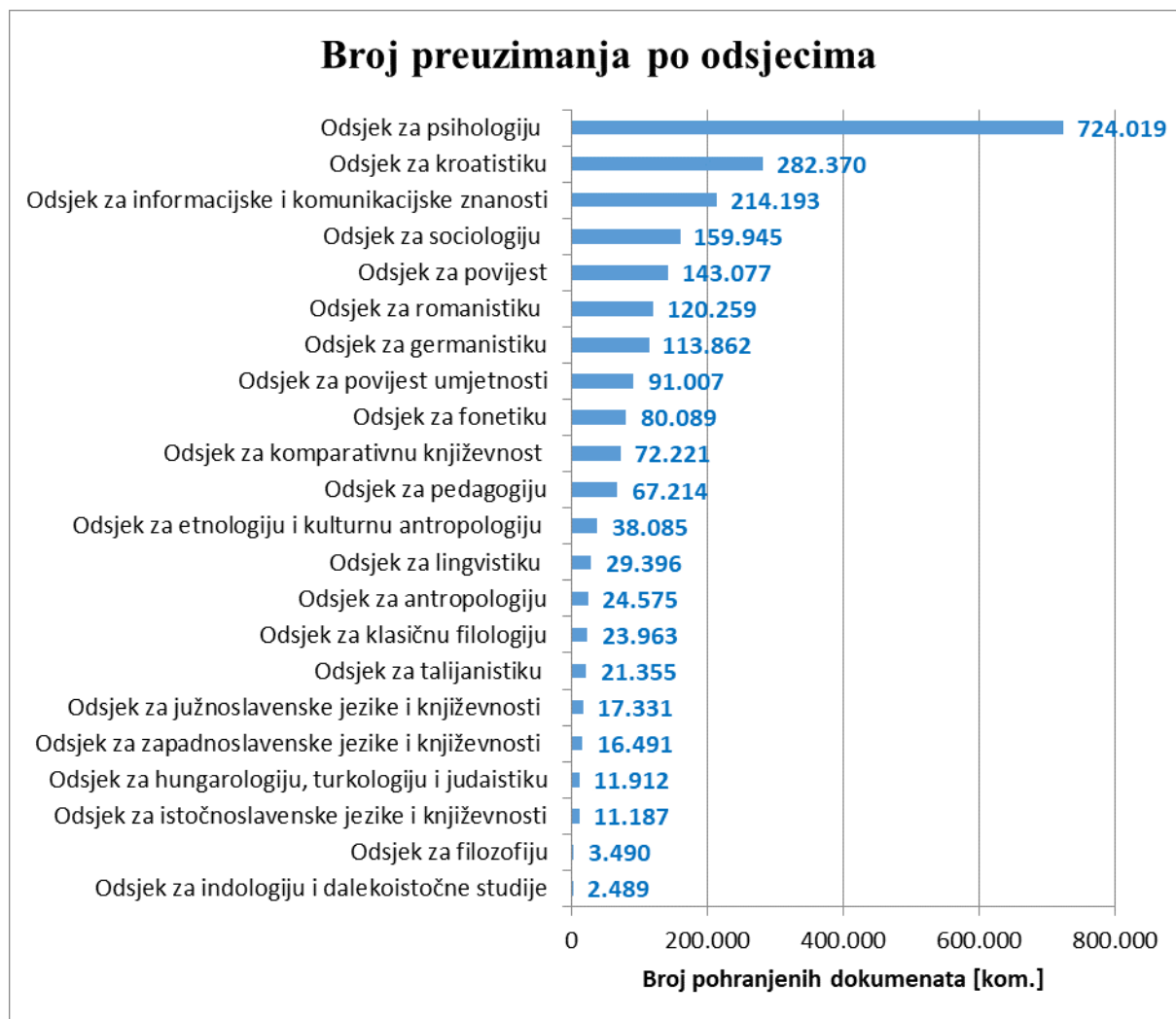
Najviše pohranjenih dokumenata ima Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, zatim Odsjek za psihologiju te Odsjek za anglistiku pa Odsjek za sociologiju, kako prikazuje Slika 12. – podaci su preuzeti s internetske stranice Repozitorija Filozofskog fakulteta – statistika.

Slika 12.

Broj pohranjenih dokumenata po odsjecima Filozofskog fakulteta
 Izvor: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range= ALL &from=&to=>

Što se tiče preuzimanja, najviše preuzimanja ima Odsjek za psihologiju, za njim slijedi Odsjek za kroatistiku koji ima 282.370 preuzimanja, od toga je 70.060 puta preuzet najpreuzimaniji rad u Repozitoriju – diplomski rad pod nazivom *Romansa, nacija i patrijarhat u Šenoinu "Zlatarovu zlatu" i Zagorkinoj "Kćeri Lotrščaka"*⁹⁵.

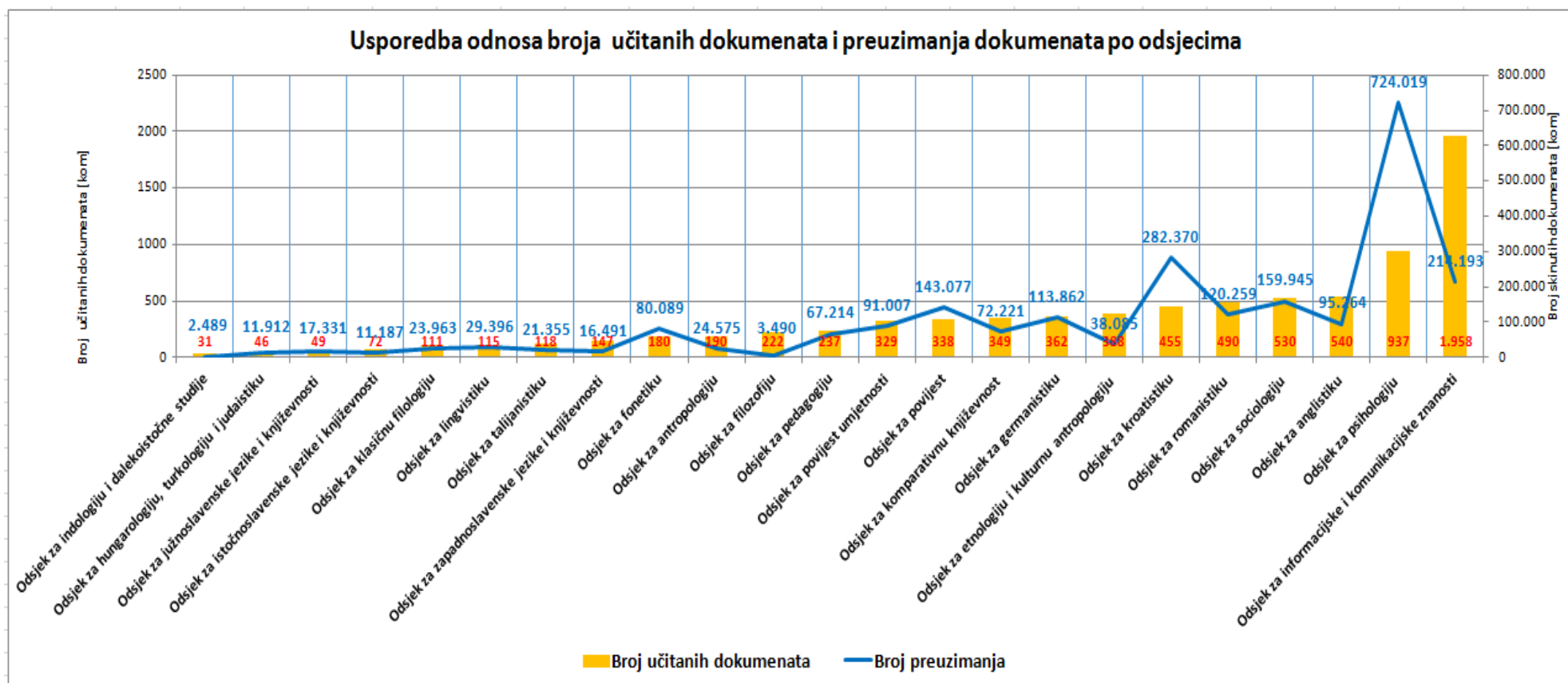

Slika 13.

Broj preuzimanja po odsjecima Filozofskog fakulteta

Izvor: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range= ALL &from=&to=>

⁹⁵ Ištok, Mateja. *Romansa, nacija i patrijarhat u Šenoinu "Zlatarovu zlatu" i Zagorkinoj "Kćeri Lotrščaka"*: diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultete Sveučilišta u Zagrebu, 2014. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4500/> (10.7.2019.)

Slika 14.
Usporedba odnosa broja pohranjenih i preuzimanih dokumenata po odsjecima Filozofskog fakulteta

Analizom vrste dokumenata po odsjecima (analiza se provodila pregledavanjem Repozitorija Filozofskog fakulteta prema odsjecima te je potom vršeno grupiranje prema vrstama dokumenata) u srpnju 2019. godine dolazi se do zaključka koji je već naveden - najviše je diplomskih radova, zatim članaka pa disertacija.

Analiza je prikazana u Tablici 1. gdje zadnji stupac prikazuje ukupan broj dokumenata po odsjecima, a zadnji redak prikazuje ukupan broj određene vrste dokumenata.

Najviše dokumenata ima Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, zatim Odsjek za psihologiju te Odsjek za anglistiku.

Arhivsku građu ima samo Odsjek za anglistiku, najviše članaka i knjiga ima Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju; najviše diplomskih radova, disertacija, poglavlja iz knjiga, pred-bolnjskih magistarskih radova, radova sa skupa, rukopisa i završnih radova preddiplomskog studija ima Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti.

Odsjek	Arhivska građa	Članak	Diplomski rad	Disertacija	Knjiga	Nastavni materijali	Poglavlje iz knjige	Pred-bolonjski magistarski rad	Prezentacija sa skupa	Rad sa skupa	Rukopis (preprint)	Specijalistički rad	Studentski rad	Završni rad preddpl. studija	Zbornik radova sa skupa	Ostalo	UKUPNO
Knjižnica		12	1		1		2		19	11						1	47
Odsjek za anglistiku	63	60	391	14			1	1		8	1			4			543
Odsjek za arheologiju		51	115	22	2												190
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju		156	243	12	12		5			6				2			436
Odsjek za filozofiju		99	98	19	1		4									1	222
Odsjek za fonetiku		29	142				3			6							180
Odsjek za germanistiku		39	314	3	1			2		3							362
Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku		2	41		1									2			46
Odsjek za indologiju i dalekoistočne studije		7	21	1										2			31
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti		70	1420	95	8		30	7	3	184	4		1	218	10	2	2052
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti		15	55	2										1			73
Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti		7	38	1	1		1			1							48
Odsjek za klasičnu filologiju		31	60	2	3		4		5	2	2					2	111
Odsjek za komparativnu književnost		129	182	38					2	2				1			354
Odsjek za kroatistiku		125	284	42			1	1		1						1	455
Odsjek za lingvistiku		20	34	31	6		5	1	2	14					1		114
Odsjek za pedagogiju		67	133	34	1					2							237
Odsjek za povijest umjetnosti		8	297	22			2	1									330
Odsjek za povijest		26	268	34	3		4	1		1					1		338
Odsjek za psihologiju		97	782	28	5		1	1		4		12	1		6		937

Odsjek za romanistiku		20	455		1		2			5				6	1		490
Odsjek za sociologiju		61	440	19	3		2	1		4							530
Odsjek za talijanistiku		15	50	1				1						51			118
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti		13	132				2										147
UKUPNO	63	1160	5993	416	49	1	67	17	31	234	7	12	2	285	20	7	

Tablica 1. Broj dokumenata prema odsjecima i vrsti dokumenta u srpnju 2019.
Izvor: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/view/divisions/>

Radova čiji su autori knjižničari Knjižnice Filozofskog fakulteta ima 46, preuzeti su 5224 puta, a najpreuzimaniji rad preuzet je 686 puta⁹⁶.

Što se tiče vremena preuzimanja statistika praćena kroz tri godine pokazuje sličnu sliku – preuzimanja se povećavaju u svibnju, smanjuju se kroz lipanj i srpanj te se opet povećavaju kroz listopad i studeni.

Slika 15. Statistika korištenja repozitorija prema godinama

Izvor : http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/divisions/ods_psi/compare_years?range= ALL &from=&to=

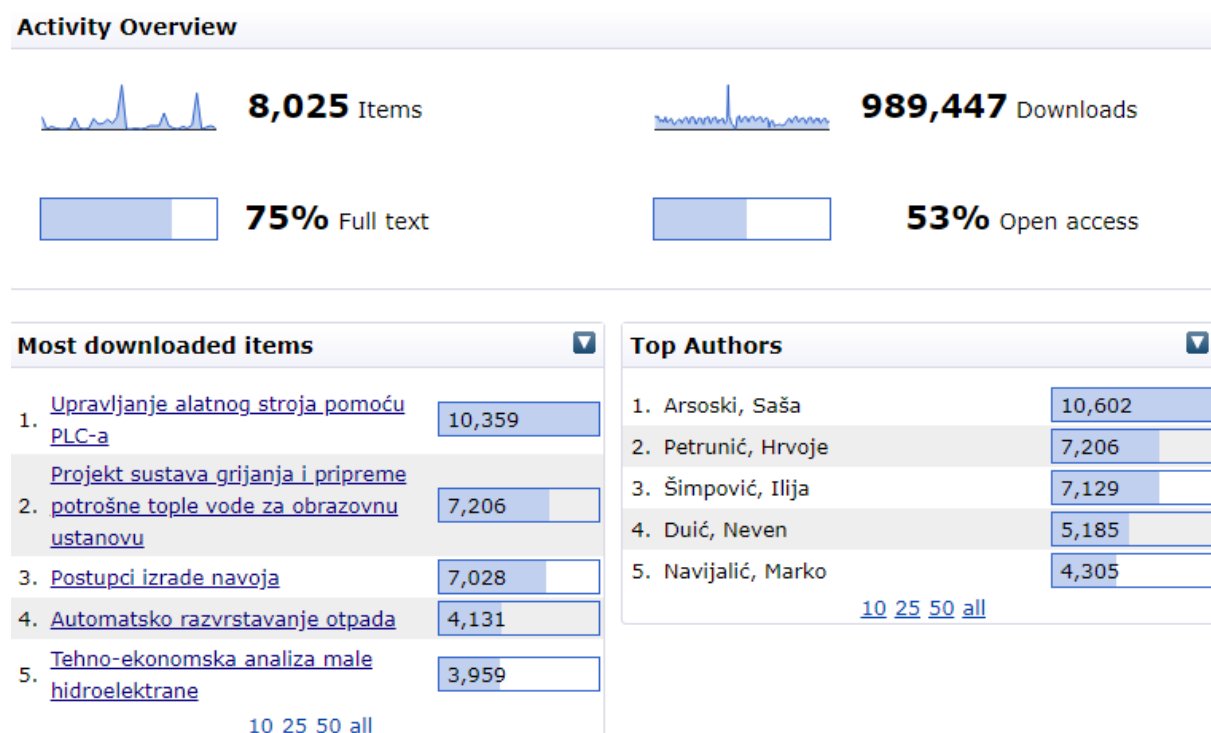
⁹⁶ Statistika radova zaposlenika Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/divisions/knj/> (9.5.2019.)

4.4 Usporedba s drugim repozitorijima

Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje predstavljen je u siječnju 2006., nije koristio slobodan softver nego sustav za uređivanje i upravljanje sadržajima mrežnih stranica *Atlantis* koji je razvijen unutar fakulteta⁹⁷. U početku je funkcionirao kao repozitorij ocjenskih radova obranjenih na fakultetu, s namjerom da se u budućnosti proširi na znanstvene članke, konferencijska priopćenja, knjige i druge vrste radova⁹⁸. Repoziotorij odnedavno koristi Eprints softver te pohranjuje ocjenske radove, članke, radove s konferencije ili radionice, knjige, poglavlja u knjizi, uredničke knjige, nastavne materijale i drugo.

Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje u svibnju 2019. godine ima više pohranjenih dokumenata – 8025 dokumenata, ali manje preuzimanja – 989.447 puta⁹⁹.

Također su najzastupljeniji diplomski radovi, a zatim radovi s konferencija. Rad koji je preuzet najviše puta preuzet je 10.359 puta što je vidljivo iz Slike 16.

Slika 16. Statistika Repoziotorija Fakulteta strojarstva i brodogradnje
Izvor: <http://repozitorij.fsb.hr/cgi/stats/report>

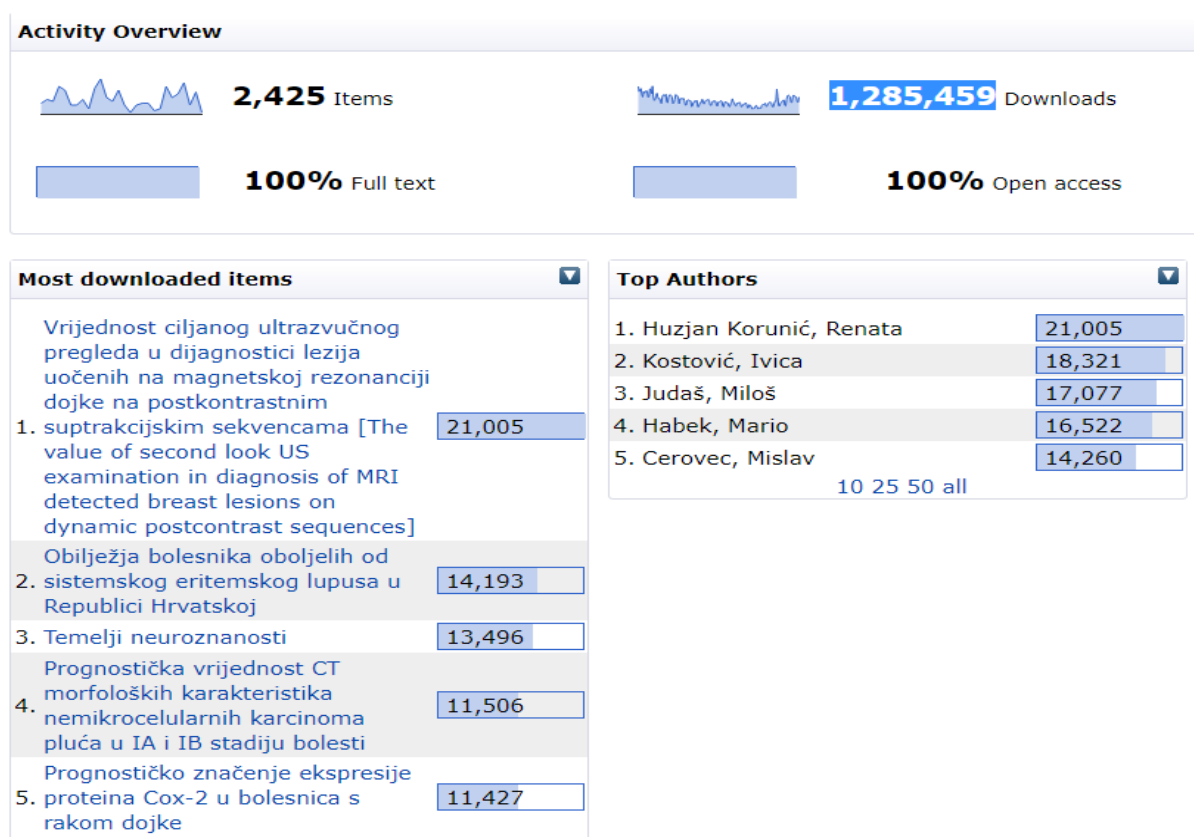
⁹⁷ Hebrang, Grgić, Ivana. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009. str. 179.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Statistika Repoziotorija. Repoziotorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje. URL: <http://repozitorij.fsb.hr/cgi/stats/report> URL: <http://repozitorij.fsb.hr/cgi/stats/report> (9.5.2019.)

Medicinski fakultet ima repozitorij pri matičnoj knjižnici – Središnja medicinska knjižnica gdje pohranjuju članke, knjige, poglavlja knjiga, radove s konferencije objavljene u zborniku i doktorate. Diplomске radove pohranjuju u Repozitorij Medicinskog fakulteta pri Dabru gdje je pohranjeno 1707 radova, od toga 1667 u otvorenom pristupu¹⁰⁰.

U repozitoriju pri Središnjoj medicinskoj knjižnici u svibnju 2019. godine imaju najmanje dokumenta od navedenih repozitorija – 2245. Ipak, imaju više preuzimanja od preuzimanja u Repozitoriju Fakulteta strojarstva i brodogradnje – 1.285.459¹⁰¹. Svi radovi imaju 100% puni tekst i 100% su u otvorenom pristupu što prikazuje Slika 17.

Slika 17. Statistika Repozitorija Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici
Izvor: <http://medlib.mef.hr/cgi/stats/report/>

¹⁰⁰ Repozitorij Medicinskog fakulteta pri Dabru. URL: <https://repozitorij.mef.unizg.hr/> (9.5.2019.)

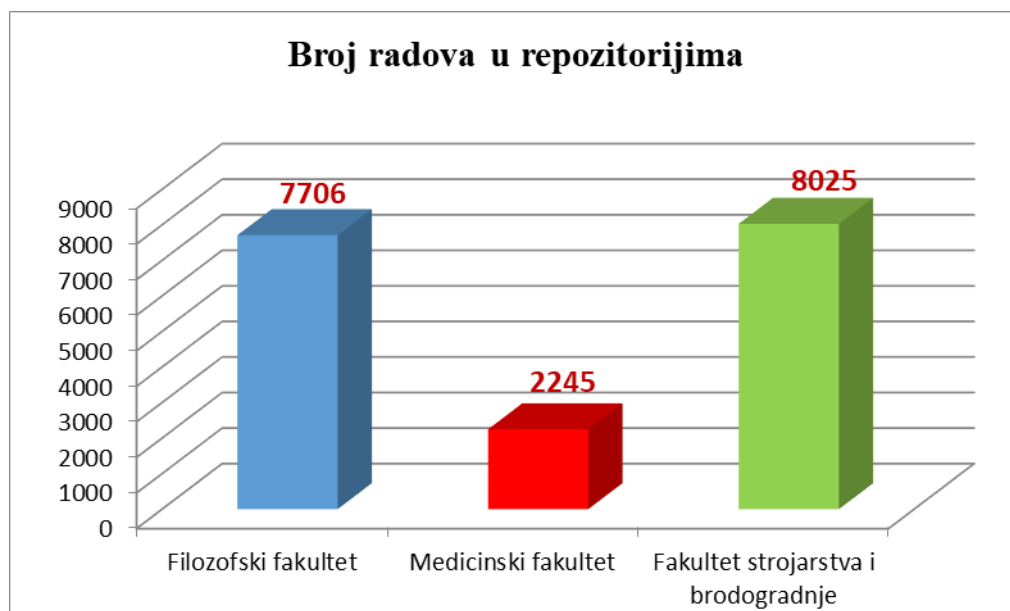
¹⁰¹ Statistika Repozitorija Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici. URL: <http://medlib.mef.hr/cgi/stats/report/> (9.5.2019.)

5. Rasprava

Kako su rezultati pokazali, najpreuzimanija vrsta dokumenta je diplomski rad što je očekivano budući je Repozitorij Filozofskog fakulteta institucijski repozitorij.

Studij psihologije spadao je među deset najtraženijih studija u Hrvatskoj u 2018. godini¹⁰² i ne čudi što su najpreuzimaniji radovi upravo s Odsjeka psihologije, iako ima manje dokumenata u Repozitoriju Filozofskog fakulteta nego Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti. Naime, Odsjek za psihologiju ima duplo manje pohranjenih dokumenata, a trostruko više preuzimanja.

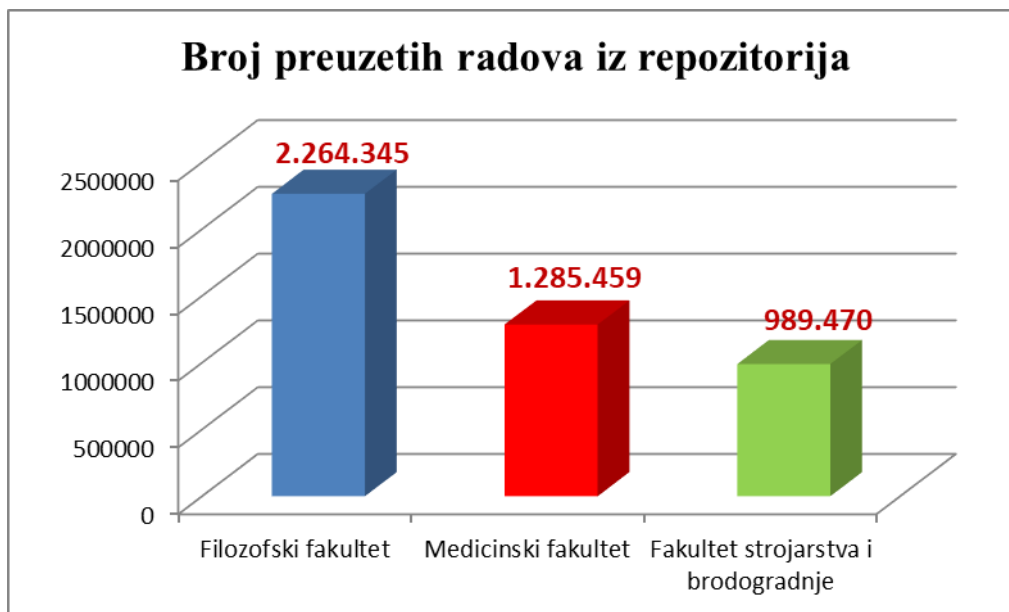
Slika 18. prikazuje usporedbu broja radova u repozitorijima Filozofskog fakulteta, Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici i Fakulteta strojarstva i brodogradnje.

Slika 18. Broj radova u repozitorijima u svibnju 2019.

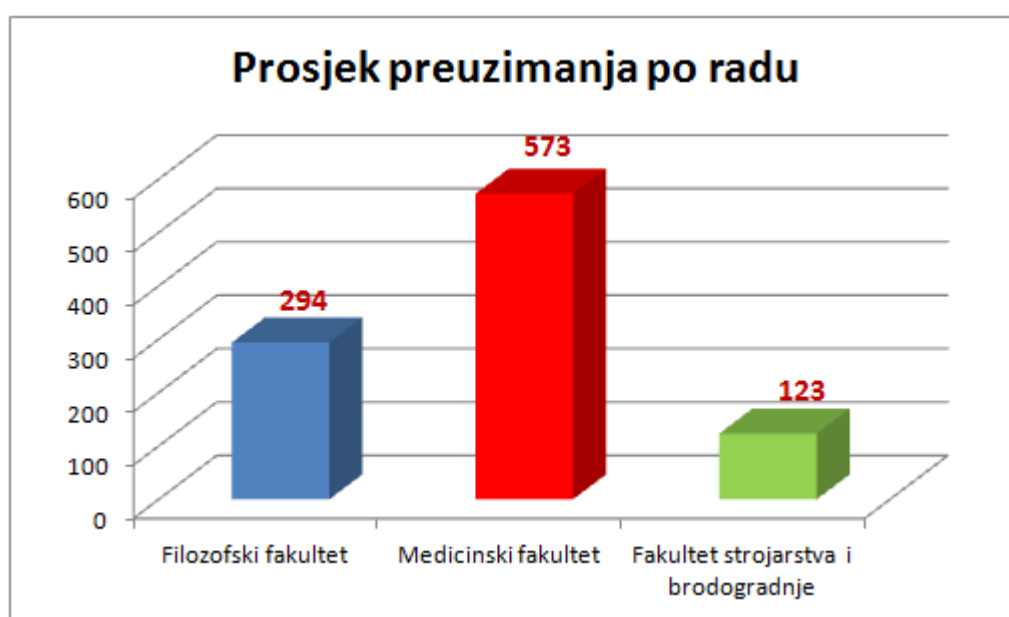
Iako se u repozitoriju Fakulteta strojarstva i brodogradnje nalazi najviše radova, broj preuzimanja istih je značajno manji od broja preuzimanja radova iz repozitorija ostala dva fakulteta.

¹⁰² Srednja. Hr. URL: <https://www.srednja.hr/studenti/vijesti/pogledajte-fakulteti-najtrazeniji-hrvatskoj-medu-prvih-deset-tek-iznenadenja/> (5. 6. 2019.)

Slika 19. Broj preuzetih radova iz repozitorija

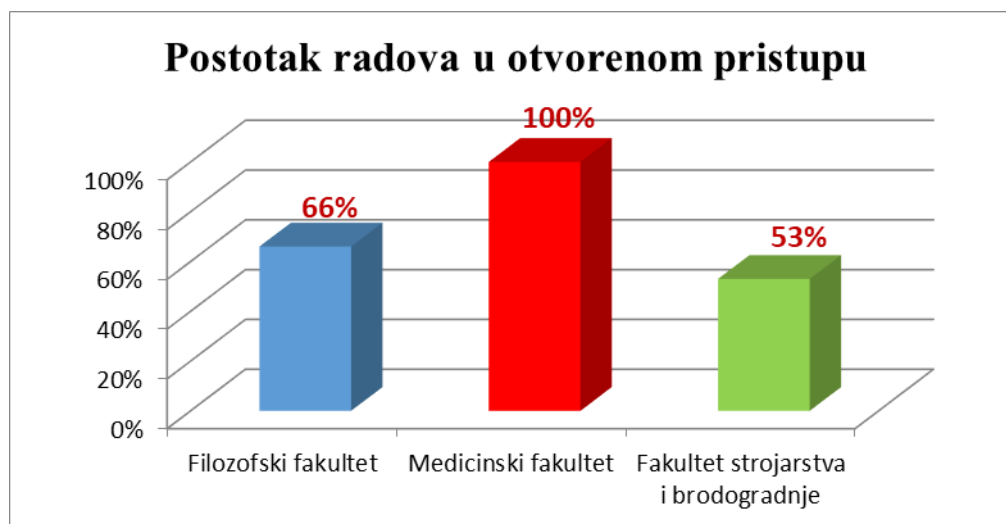
Ukupni podaci za broj preuzetih radova (podaci iz lipnja 2019. godine) iz navedenih repozitorija pokazuju da su radovi u Repozitoriju Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici (koji ne sadrži diplomske radove) najpreuzimaniji, ako usporedimo broj dokumenata i preuzimanja. Izračunom prosjeka preuzimanja po radu (broj preuzimanja dijeljeno s brojem radova) dolazi se do zaključka kako se radovi iz Repozitorija Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici preuzimaju gotovo duplo više nego radovi iz Repozitorija Filozofskog fakulteta te gotovo četiri puta više nego radovi iz Repozitorija Fakulteta strojarstva i brodogradnje.

Slika 20. Prosjek preuzimanja po radu (Broj preuzimanja dijeljeno s brojem radova)

Što se tiče otvorenog pristupa svakako je Repozitorij Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici najviše osviješten po pitanju otvorenog pristupa jer je u tim repozitorijima 100% dokumenata otvorenog pristupa. Jedan od uzroka značajno većeg broja preuzimanja radova iz Repozitorija Medicinskog fakulteta svakako je i ovaj podatak.

Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje ima 53% dokumenata otvorenog pristupa, dok u Repozitoriju Filozofskog fakulteta ta brojka iznosi 66%.

Slika 21. Postotak radova u otvorenom pristupu

6. Zaključak

Razvojem tehnologije uloga knjižnice se mijenja - informacije nisu danas dostupne samo fizički u knjižnici i do njih je sve lakše doći što je posebice potaknuo otvoreni pristup.

Institucijski repozitoriji (koje pokreće i održava najčešće knjižnica) u tome svakako predstavljaju važnu ulogu.

Okupljaju istraživanja i radove djelatnika i studenata ustanove donoseći pri tom višestruku korist: rad je dostupan javnosti, autor rada povećava ugled i napreduje u karijeri, a institucija povećava vidljivost.

I u Hrvatskoj je akademska zajednica shvatila prednosti koje donose repozitoriji te sukladno tome broj repozitorija raste što je svakako uloga *Dabra* i *ZIR-a*, ali i zakonskih odredbi koji naglašavaju ulogu pohranjivanja radova.

Repozitorij Filozofskog fakulteta jedan je od prvih repozitorija pokrenutih u Hrvatskoj, Partnerska je ustanova i potpisnik *Sporazuma o suradnji na razvoju i održavanju*, a knjižničarke Knjižnice Filozofskog fakulteta sudjeluju u radu Radnih skupina pri Dabru.

Stoga ne čudi da je Repoziotorij Filozofskog fakulteta detaljan, pregledan, jednostavan za pregledavanje i pretraživanje te što nudi konkretna i jasna statistička izvješća.

Kako je već navedeno, za očekivati je da će institucijski repozitorij sadržavati najviše diplomskih radova i to ovdje nije iznimka. Radovi se preuzimaju najviše u svibnju, preko ljetnih mjeseci preuzimanje je u padu i opet raste u jesen te bismo mogli reći da prate akademsku godinu.

U usporedbi s dva repozitorija (Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje i Repoziotorija Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici) moglo bi se zaključiti da korisnici Repoziotorija Filozofskog fakulteta preuzimaju radove i imaju svijest o prednostima repozitorija, ali isto tako se mora uzeti u obzir omjer broja dokumenata i preuzimanja u Repoziotoriju Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici koji je, ipak korišten u većoj mjeri. Također, treba uzeti u obzir da Filozofski fakultet ima daleko više studenata od Medicinskog fakulteta i Fakulteta strojarstva i brodogradnje te ako gledamo omjer broja studenata i preuzimanja Filozofski fakultet preuzima sadržaje iz repozitorija u najmanjoj mjeri.

Razlozi za ovakav rezultat mogu biti brojni, ali svakako jedan od njih može biti dostupnost, točnije otvoren pristup. Naime, dokumenti u Repoziotoriju Medicinskog fakulteta imaju 100% otvoreni pristup, dok u Repoziotoriju Filozofskog fakulteta je to 66%.

Trebalo bi raditi na podizanju svijesti o prednostima repozitorija koje su mnogobrojne, kako za autore, tako i za korisnike. Glavnu ulogu u tome trebala bi preuzeti matična knjižnica jer bi isticanjem koristi repozitorija svakako podigla i svoju vidljivost u zajednici.

7. *Literatura*

Bailey, Jr., Charles W. What is open access?. // Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006.

Budapest Open Access Initiative. URL: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/> (3. 5. 2019.)

Buehler, Marianne A. Demystifying the institutional repository for success. Oxford ; Cambridge ; New Delhi : Chandos Publisnihg, 2013.

Calhoun, Karen Exploring digital libraries : foundations, practice, prospects.. London : Facet, 2014.

CROSBI. Hrvatska znanstvena bibliografija. URL: <https://www.bib.irb.hr/> (7.5.2019.)

Dabar u produkcijskom radu. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/2015-08-24/dabar-u-produkcijskom-radu> (8.5.2019.)

Digitalni akademski arhivi i repozitoriji; letak. URL: <https://dabar.srce.hr/files/2015-letak-Dabar.pdf> (8.5.2019.)

Directory of Open Access Journals. URL: <https://doaj.org/> (7. 5. 2019.)

Državni zavod za statistiku. URL: <https://www.dzs.hr/> (5.6.2019.)

DuraSpace. URL: <https://duraspace.org/dspace/> (24.4.2019.)

EPrints. URL: <https://www.eprints.org/uk/index.php/about/> (24.4.2019.)

Guedon, Jean-Claude. Open access: a symptom and a promise. // Open Access : Key Strategic, Technical and Economic Aspects / uredio Neil Jacobs. Oxford : Chandos publishing, 2006.

Hebrang Grgić, Ivana Planiranje pokretanja repozitorija ustanove. // 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica (11.-14.5.2011. ; Opatija, Hrvatska) 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica : Knjižnice : kamo i kako dalje? / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013.

Hebrang Grgić, Ivana. Citatna prednost znanstvenih radova objavljenih u otvorenom pristupu. // Informacijska tehnologija u obrazovanju : znanstvena monografija / uredila Jadranka Lasić-Lazić. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2014. Str. 155-169. Dostupno i na : : http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4140/1/citatnaprednost_preprint_IHG.pdf (28.6.2019.)

Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016.

Hebrang, Grgić, Ivana. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.

Hrčak. URL: <https://hrcak.srce.hr/> (7. 5.2019.)

Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. URL: <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (8.5.2019.)

Ištok, Mateja. Romansa, nacija i patrijarhat u Šenoinu "Zlatarovu zlatu" i Zagorkinoj "Kćeri Lotrščaka" : diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultete Sveučilišta u Zagrebu, 2014. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4500/> (10.7.2019.)

Macan, Bojan. Iz naših knjižnica : FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković // Kemija u industriji. 63, 7-8(2014), str. 269–276. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/123796> (6.5.2019.)

Melinščak Zlodi, Iva. Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj. // Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2018.

Nemec, Boris. Institucijski repozitoriji: čije obveze i čija prava? // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 59, 3-4(2016), str. 301-324

Novi digitalni objekt u Dabru – knjiga. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/2019-02-04/novi-digitalni-objekt-u-dabru-knjiga> (8.5.2019.)

O Repozitoriju. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/information.html> (9.5.2019.)

O ZIR-u. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR. URL: <https://zir.nsk.hr/o-repozitoriju> (9.5.2019.)

Open Archives Initiative. URL: <https://www.openarchives.org/> (7.5.2019.)

Open DOAR. URL: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html (24. 4. 2019.)

Open DOAR. URL: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html. (6.5.2019.)

PRAVILNIK sustava Dabar - Digitalni akademski arhivi i repozitoriji sustava. URL: <https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf> (25.4.2019.)

PRAVILNIK sustava Dabar - Digitalni akademski arhivi i repozitoriji sustava. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf> (8.5.2019.)

Registry of Open Access Repositories. URL: <http://roar.eprints.org/> (24. 4. 2019.)

Repozitorij Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://repozitorij.fer.unizg.hr/> (8.5.2019.)

Repozitorij Medicinskog fakulteta pri Dabru. URL: <https://repozitorij.mef.unizg.hr/> (9.5.2019.)

Repozitorij Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici. URL:
<https://medlib.mef.hr/> (10.5.2019.)

Repozitorij.adu.unizg.hr; završni i diplomski radovi ADU. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://repozitorij.adu.unizg.hr/> (8.5.2019.)

Simons, Natasha; Richardson, Joanna. New content in digital repositories : the changing research landscape. Oxford [etc.] : CP [i. e. Chandos Publishing], 2013.

Srednja. Hr. URL: <https://www.srednja.hr/studenti/vijesti/pogledajte-fakulteti-najtrazeniji-hrvatskoj-medu-prvih-deset-tek-iznenadenja/> (5. 6. 2019.)

Statističko izvješće za vrstu građe. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL:
<https://dabar.srce.hr/stats/objects> (8.5.2019.)

Statistika radova zaposlenika Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu: URL:
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/divisions/knj/> (9.5.2019.)

Statistika Repozitorija 2010. godine. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL:
http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2010&view_range=View (9.5.2019.)

Statistika Repozitorija 2012. godine. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL:
http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2012&view_range=View (9.5.2019.)

Statistika Repozitorija 2013. godine Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL:
http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/?range=2013&view_range=View (9.5.2019.)

Statistika Repozitorija Medicinskog fakulteta pri Središnjoj medicinskoj knjižnici. URL:
<http://medlib.mef.hr/cgi/stats/report/> (9.5.2019.)

Statistika Repozitorija. Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje. URL:
<http://repozitorij.fsb.hr/cgi/stats/report> (9.5.2019.)

Statistika Repozitorija. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/cgi/stats/report/> (9.5.2019.)

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html (7.5.2019.)

Škorić; Lea; Markulin, Helena. Otvoreni repozitoriji: Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2018.

Što je Dabar? Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/dabar> (8.5.2019.)

Testiranje Dabra u tijeku. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/2015-05-14/testiranje-dabra-u-tijeku> (8.5.2019.)

Udio objekata prema vrstama pristupa. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/stats/objects> (8.5.2019.)

Vrana, Radovan. Upravljanje digitalnim repozitorijima. // Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture (16 ; 2012 ; Poreč) / uredile Nives Tomašević i Ivona Despo. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013.

Za studente. Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova ZIR. URL: <https://zir.nsk.hr/za-studente> (9.5.2019.)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_07_94_2132.html (7.5.2019.)

Završni radovi preddiplomskog studija. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/view/type/thesis=5Fbsc.divisions.html> (18.7.2019.)

Znanstvena i tehnološka politika republike hrvatske 2006. URL: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//1%20-%20157.pdf>. (7.5.2019.)

8. Repozitorij Filozofskog fakulteta i njegovo korištenje

Sažetak

Diplomski rad analizira korištenje Repozitorija Filozofskog fakulteta te je podijeljen u četiri cjeline. Prva cjelina bavi se digitalnim repozitorijima, točnije institucijskim repozitorijima te otvorenim pristupom stavljajući naglasak na samoarhiviranje.

Druga cjelina tematizira digitalne repozitorije u Hrvatskoj, razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj te govori o *Dabru - Digitalni akademski arhivi i repozitorij* i *Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova (ZIR)*.

Treća cjelina posvećena je samom Repozitoriju Filozofskog fakulteta - dostupnost dokumenata, vrsta dokumenata, pretraživanje i broj pohranjenih dokumenata dok četvrta cjelina donosi istraživanje o korištenju repozitorija provedeno na temelju statističkih izvještaja te usporedbu s još dva visokoškolska repozitorija – Repozitorij Fakulteta strojarstva i brodogradnje i Repozitorij Medicinskog fakulteta.

Ključne riječi: digitalni repozitoriji, institucijski repozitoriji, otvoreni pristup, Repozitorij Filozofskog fakulteta

9. Faculty of Humanities and Social Sciences Institutional Repository and its use

Abstract

Diploma thesis analyzes the usage of Faculty of Humanities and Social Sciences Institutional Repository and is divided in four sections. The first section is focused on digital repositories, institutional repositories in particular and open access with emphasis on self-archiving.

Second section thematises digital repositories in Croatia, the development of open access in Croatia and *Dabar – Digital Academic Archives and Repositories* and *Croatian Digital Theses Repository (ZIR)*.

The third section is dedicated to Faculty of Humanities and Social Sciences Institutional Repository – the accessibility of documents, the types of documents, search and number of stored documents while fourth section brings the research about usage of repository based on statistical reports and comparison with two higher education repositories - The institutional repository of Faculty of Mechanical Engineering and Naval Architecture (FAMENA) and University of Zagreb School of Medicine Repository.

Key words: digital repositories, institutional repositories, open access, Faculty of Humanities and Social Sciences Institutional Repository